वातावरण संरक्षण नियमावली, २०५४

नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित मिति

२०५४।३।१२

संशोधन

वातावरण संरक्षण (पहिलो संशोधन) नियमावली, २०५५ २०५५।१२।२२

वातावरण संरक्षण ऐन, २०५३ को दफा २४ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकारले देहायका नियमहरू बनाएको छ ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ** : (१) यी नियमहरूको नाम "वातावरण संरक्षण नियमावली, २०५४" रहेको छ ।

(२) यो नियमावली तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

२. **परिभाषा** : विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस नियमावलीमा-

(क) "ऐन" भन्नाले वातावरण संरक्षण ऐन, २०५३" सम्झनु पर्छ ।

(ख) "सम्बन्धित निकाय" भन्नाले ऐन वा यस नियमावलीमा उल्लिखित कामसँग सम्बन्धित नेपाल सरकारको कुनै मन्त्रालय सम्झनु पर्छ ।

(ग) "क्षेत्र" भन्नाले [६]........... वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नको लागि नियम ४ बमोजिम निर्धारण गरिएको क्षेत्र सम्झनु पर्छ ।

(घ) "प्रतिवेदन" भन्नाले प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धी प्रतिवेदन सम्झनु पर्छ ।

---

[६] पहिलो संशोधनद्वारा झिकिएको ।

नेपाल कानून आयोग

(ङ) “कार्यसूची” भन्नाले प्रतिवेदन तयार गर्नको लागि नियम ५ बमोजिम स्वीकृत कार्यसूची सम्झनु पर्छ ।

(च) “उद्योग” भन्नाले अनुसूची-७ मा तोकिए बमोजिमका उद्योग सम्झनु पर्छ ।

(छ) [६]............

(ज) “निरीक्षक” भन्नाले ऐनको दफा ८ को उपदफा (१) बमोजिम नियुक्त वा तोकिएको वातावरण निरीक्षक सम्झनु पर्छ ।

(झ) “पञ्जिका” भन्नाले ऐनको दफा ९ को उपदफा (२) बमोजिम सम्बन्धित निकायले तयार गरेको पञ्जिका सम्झनु पर्छ ।

(ञ) “प्रयोगशाला” भन्नाले ऐनको दफा ११ बमोजिम स्थापना गरिएको वा तोकिएको प्रयोगशाला सम्झनु पर्छ ।

(ट) “कोष” भन्नाले ऐनको दफा १३ बमोजिम स्थापना गरिएको वातावरण संरक्षण कोष सम्झनु पर्छ ।

(ठ) “संचालक समिति” भन्नाले नियम ३९ बमोजिम गठन भएको कोष संचालक समिति सम्झनु पर्छ ।

(ड) “क्षतिपूर्ति” भन्नाले नियम ४५ बमोजिम निर्धारण गरिएको क्षतिपूर्ति सम्झनु पर्छ ।

नेपाल कानून आयोग

परिच्छेद- २

प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण तथा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन

[Δ]३. **प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने** : प्रस्तावकले अनुसूची-१ मा उल्लेख भएका प्रस्तावहरूको प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण र अनुसूची-२ मा उल्लेख भएका प्रस्तावहरूको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नु पर्नेछ ।

Δ पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित ।

[Δ]४. **वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको लागि क्षेत्र निर्धारण (स्कोपिङ्ग) गर्नु पर्ने** : (१) वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने कुनै प्रस्तावको सम्बन्धमा प्रस्तावकले प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने गाउँ विकास समिति वा नगरपालिका तथा त्यस क्षेत्रका विद्यालय अस्पताल, स्वास्थ्य चौकी तथा सरोकारवाला व्यक्ति वा संस्थालाई सो प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावको सम्बन्धमा लिखित सुझाव दिनको लागि पन्ध्र दिनको अवधि तोकी राष्ट्रिय स्तरको कुनै एक दैनिक समाचारपत्रमा सूचना प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिमको सूचना प्रकाशित भएपछि सो सम्बन्धमा कसैको राय सुझाव भए त्यसरी सूचना प्रकाशन भएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र सम्बन्धित प्रस्तावकलाई आफ्नो राय सुझाव दिन सकिनेछ । यसरी राय सुझाव दिनेले त्यसको जानकारी सम्बन्धित निकायलाई समेत दिन सक्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम प्राप्त राय सुझाव समेत संलग्न गरी प्रस्तावकले सो प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणको के कस्तो क्षेत्रमा कस्तो प्रभाव पर्दछ सो उल्लेख गरी क्षेत्र निर्धारणको लागि सम्बन्धित निकाय समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(४) उपनियम (३) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएपछि सम्बन्धित निकायले निवेदनसाथ संलग्न कागजात जाँचबुझ गरी क्षेत्र निर्धारण सम्बन्धमा आफ्नो राय सहित सो निवेदन मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

(५) उपनियम (४) बमोजिम क्षेत्र निर्धारणको लागि कुनै निवेदन प्राप्त भएमा मन्त्रालयले सो निवेदनसाथ संलग्न कागजात जाँचबुझ गरी प्रस्तावित वा संशोधित रूपमा क्षेत्र निर्धारण गरी दिनु पर्नेछ ।

[Δ]५. **प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको लागि कार्यसूची स्वीकृत गर्नु पर्ने** :(१) प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गर्नु पर्ने प्रस्तावको हकमा प्रस्तावकले सोको प्रतिवेदनको लागि अनुसूची-३ बमोजिमको ढाँचामा कार्यसूची बनाई सो कार्यसूची सम्बन्धित निकायबाट स्वीकृत गराउनु पर्नेछ ।

(२) वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने प्रस्तावको हकमा प्रस्तावकले सोको प्रतिवेदनको लागि नियम ४ बमोजिम मन्त्रालयले निर्धारण गरेको क्षेत्र समेतको आधारमा अनुसूची-४ बमोजिमको ढाँचामा कार्यसूची बनाई सो कार्यसूची मन्त्रालयबाट स्वीकृत गराउनु पर्नेछ ।

नेपाल कानून आयोग

तर कुनै प्रस्तावकले वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने प्रस्तावको प्रवितेदन तयारीको लागि नियम ४ बमोजिमको क्षेत्र निर्धारण र कार्यसूची बनाई सम्बन्धित निकायको राय सहित मन्त्रालयमा एकै पटक पठाएमा मन्त्रालयले एकै पटक क्षेत्र निर्धारण र कार्यसूची स्वीकृत गरी दिन सक्नेछ ।

(३) उपनियम (१) र (२) बमोजिम कार्यसूची स्वीकृत गर्दा प्रस्तावको प्रकृति अनुसार सम्बन्धित निकाय वा मन्त्रालयले त्यस्तो कार्यसूचीलाई आवश्यकता अनुसार सामान्य हेरफेर वा परिमार्जन गर्न सक्नेछ ।

^Δ^६. **पुनः कारबाही गर्नु पर्ने**: प्रस्तावकले यस नियमावली बमोजिम प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणको प्रतिवेदन तयार गरेकोमा ऐनको दफा ६ को उपदफा (२) बमोजिम सो प्रस्ताव साथ प्राप्त प्रतिवेदन जाँचबुझ गर्दा प्रस्तावको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन समेत गर्नु पर्ने गरी सम्बन्धित निकायले ठहर गरेमा प्रस्तावकले वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन तयार गर्न पूरा गर्नु पर्ने यस नियमावली बमोजिमको सबै प्रक्रिया पूरा गर्नु पर्नेछ ।

Δ७ **प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको लागि प्रतिवेदन तयार गर्ने** : (१) प्रस्तावकले नियम ५ बमोजिम स्वीकृत भएको कार्यसूचीको आधारमा अनुसूची- ५ बमोजिमको ढाँचामा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण र अनुसूची-६ बमोजिमको ढाँचामा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धी प्रतिवेदन तयार गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम प्रतिवेदन तयारीको सिलसिलामा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गर्नु पर्ने प्रस्तावको सम्बन्धमा प्रस्तावकले प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने गाउँ विकास समिति वा नगरपालिका तथा जिल्ला विकास समिति वा सरोकार राख्ने व्यक्ति वा संस्थालाई प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावको सम्बन्धमा प्रन्ध दिनभित्र लिखित राय सुझाव दिनको लागि सम्बन्धित गाउँ विकास समिति वा नगरपालिका, जिल्ला विकास समितिको कार्यालय, विद्यालय, अस्पताल र स्वास्थ्य केन्द्रमा सूचना टाँस गरी मुचुल्का तयार गर्नेछ र सोही बमोजिमको पन्ध्र दिने सूचना राष्ट्रिय स्तरको कुनै एक दैनिक समाचारपत्रमा समेत प्रकाशन गर्नु पर्नेछ । यसरी सूचना प्रकाशन भएपछि सो सम्बन्धमा कुनै राय सुझाव प्राप्त हुन आएमा सो राय सुझाव समेतलाई प्रतिवेदनमा समावेश गर्नु पर्नेछ ।

तर वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धी प्रतिवेदन तयारीको सिलसिलामा प्रस्तावकले प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाको ईलाकामा एक पटक प्रस्ताव बारेमा सार्वजनिक सुनुवाईको आयोजना गरी राय सुझाव संकलन गर्नु पर्नेछ ।

८. # ……

९. #……

∆१०. **प्रस्ताव स्वीकृतिको लागि पेश गर्नु पर्ने**: ऐनको दफा ५ बमोजिम कुनै प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न चाहने प्रस्तावकले नियम ७ बमोजिम तयार भएको प्रतिवेदनको पन्ध्र प्रति र सम्बन्धित गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाको सिफारिश समेत संलग्न गरी उक्त प्रस्ताव स्वीकृतिका लागि सम्बन्धित निकाय समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

११. **प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न स्वीकृति दिन सक्ने**: (१) नियम १० बमोजिम कुनै प्रस्ताव प्राप्त भएमा सम्बन्धित निकायले सो प्रस्ताव साथ संलग्न प्रतिवेदन जाँचबुझ गर्नेछ र जाँचबुझ गर्दा त्यस्तो प्रस्तावले वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल प्रभाव पार्ने नदेखिएमा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण मात्र गरे हुने प्रस्तावको सम्बन्धमा सो प्रस्ताव प्राप्त भएको मितिले ∆एक्काईस दिनभित्र आफैले स्वीकृति दिनेछ र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने प्रस्तावको सम्बन्धमा आफ्नो राय र प्रतिवेदनका दश प्रति संलग्न गरी प्रस्ताव प्राप्त भएको तीस दिनभित्र मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम प्रस्ताव प्राप्त भएमा सो प्रस्ताव साथ प्राप्त प्रतिवेदनका सम्बन्धमा राय सुझाव दिनको लागि मन्त्रालयले ∉राष्ट्रिय स्तरको कुनै एक दैनिक समाचारपत्रमा सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गरी सो प्रतिवेदन आफैले उतार गरी लैजान वा अध्ययन गर्नको लागि सर्वसाधारणलाई तीस दिनको समय दिनेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम प्रतिवेदनका सम्बन्धमा सर्वसाधारण व्यक्ति वा संस्थाको कुनै राय सुझाव भएमा त्यसरी प्रतिवेदन ∆पहिलो पटक प्रकाशन भएको

पहिलो संशोधनद्वारा खारेज ।

∆ पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित ।

∉ पहिलो संशोधनद्वारा थप ।

∆ पहिलो संशोधनद्वरा संशोधित ।

नेपाल कानून आयोग

मितिले तीस दिनभित्र सम्बन्धित व्यक्ति वा संस्थाले आफ्नो राय सुझाव मन्त्रालयमा पठाई सक्नु पर्नेछ ।

(४) उपनियम (३) बमोजिम कुनै राय सुझाव प्राप्त भएमा सो राय सुझाव र ऐनको दफा ६ को उपदफा (४) बमोजिम कुनै समिति गठन गरिएकोमा सो समितिले दिएको राय सुझाव समेतको आधारमा प्रतिवेदन जाँचबुझ गर्दा त्यस्तो प्रस्तावले वातावरणमा उल्लेखनीय ∈प्रतिकूल प्रभाव पार्ने नदेखिएमा मन्त्रालयले प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न स्वीकृति दिनेछ ।

(५) उपनियम (४) बमोजिम स्वीकृति दिंदा मन्त्रालय समक्ष प्रस्ताव प्राप्त भएको मितिले ∆साठी दिन भित्र दिई सक्नु पर्नेछ ।

∈(६) उपनियम (५) बमोजिमको म्यादभित्र विशेष कारण परी स्वीकृति दिन नसकेमा मन्त्रालयले उक्त समय समाप्त भएको मितिले तीस दिनभित्र प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न स्वीकृति दिनेछ ।

१२. **प्रतिवेदन पालन गर्नु पर्ने** : प्रस्तावकले प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा प्रतिवेदनमा उल्लेख भए बमोजिमका कुराहरू र सम्बन्धित निकाय वा मन्त्रालयले तोकिदिएका शर्तहरू अनिवार्य रूपले पालन गर्नु पर्नेछ ।

१३. **अनुगमन तथा मूल्याङ्कन** : (१) प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने प्रभावको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धित निकायले गर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्दा प्रस्ताव स्वीकृत हुँदा तोकिएको शर्तमा उल्लेख गरिएका प्रभाव भन्दा बढी प्रभाव परेको देखिएमा सम्बन्धित निकायले त्यस्ता प्रभावहरू हटाउन वा हटाउने उपायहरू अवलम्बन गर्न प्रस्तावकलाई आवश्यक निर्देशन दिनेछ र त्यस्तो निर्देशनको पालना गर्नु सम्बन्धित प्रस्तावकको कर्तव्य हुनेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम प्रस्तावकलाई दिएको निर्देशनको जानकारी सम्बन्धित निकायले मन्त्रालयलाई दिनु पर्नेछ ।

∈ पहिलो संशोधनद्वारा थप ।

१४. **वातावरणीय परीक्षण गरी अद्यावधिक राख्नु पर्ने** : मन्त्रालयले वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने प्रस्ताव कार्यान्वयन भई ∆सेवा, वितरण वा उत्पादन शुरु भएको दुई वर्ष पछि त्यस्तो प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्न गएको प्रभाव, त्यस्तो प्रभावलाई कम गर्न अपनाइएका उपाय आदिको वातावरणीय परीक्षण गरी अद्यावधिक रूपमा राख्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद-३

प्रदूषणको रोकथाम तथा नियन्त्रण

१५. **मापदण्ड विपरीत फोहर मैला निष्काशन गर्न नहुने** : मन्त्रालयले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकिदिएको मापदण्ड विपरीत हुने गरी कसैले पनि कुनै यान्त्रिक साधन, औद्योगिक प्रतिष्ठान वा अन्य ठाउँबाट ध्वनि, ताप, रेडियोधर्मी विकिरण तथा फोहर मैला निष्काशन गर्न गराउन हुँदैन ।

∆१६. **अस्थायी वा स्थायी प्रदूषण नियन्त्रण प्रमाणपत्र सम्बन्धी व्यवस्था**: (१) अनुसूची-७ मा उल्लेख भए बमोजिमका हाल संचालन भई रहेका उद्योगले यो नियमावली प्रारम्भ भएको मितिले ९० दिन भित्र र यो नियमावली प्रारम्भ हुनु पूर्व दर्ता भई उत्पादन शुरु नभएका उद्योग वा यो नियमावली प्रारम्भ भएपछि दर्ता हुने उद्योगले उत्पादन शुरु गरेको मितिले साठी दिनभित्र सम्बन्धित उद्योगको विस्तृत विवरण उल्लेख गरी अस्थायी प्रदूषण नियन्त्रण प्रमाणपत्र लिन सम्बन्धित निकाय समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ । यसरी निवेदन प्राप्त भएमा सम्बन्धित निकायले सो निवेदन उपर जाँचबुझ गरी आवश्यकता अनुसार उद्योग संचालन हुने गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाको राय सुझाव समेत लिँदा त्यस्तो उद्योग सञ्चालन गर्दा वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल प्रभाव पर्ने नदेखेमा वा त्यस्तो प्रभाव कम वा नियन्त्रण गर्न सकिने भएमा त्यस्तो निवेदन प्राप्त भएको मितिले नब्बे दिन भित्र निवेदकलाई एक वर्षको निमित्त अस्थायी प्रदूषण नियन्त्रण प्रमाणपत्र दिनेछ ।

(२) उपनियम (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यो नियमावली प्रारम्भ भएपछि दर्ता हुने उद्योगले नियम ४ बमोजिम क्षेत्र निर्धारण गर्ने सिलसिलामा वा नियम ७ बमोजिम प्रतिवेदन तयार गर्ने सिलसिलामा सम्बन्धित गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाको राय सुझाव प्राप्त गरिसकेको भए सम्बन्धित निकायले

∆ पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित ।

नेपाल कानून आयोग

उपनियम (१) बमोजिम उद्योग संचालन गर्दा वातावरणमा पर्ने प्रभावको सम्बन्धमा पुनः गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाको राय सुझाव लिनु पर्ने छैन ।

(३) नियम १५ बमोजिम नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी कुनै उद्योगको ध्वनि, ताप, रेडियोधर्मी विकिरण तथा फोहरमैला सम्बन्धी मापदण्ड तोकिएको रहेछ भने त्यस्ता उद्योगलाई यसरी मापदण्ड तोकिएको मितिले ६ महिना भित्र ऐनको दफा ११ बमोजिम स्थापना गरिएका वा तोकिएका प्रयोगशालाबाट परीक्षण गराई सम्बन्धित निकायले तीन वर्षको लागि स्थायी प्रदूषण नियन्त्रण प्रमाणपत्र दिनु पर्नेछ ।

(४) उपनियम (१) र (३) बमोजिम तोकिएको म्यादभित्र अस्थायी वा स्थायी प्रदूषण नियन्त्रण प्रमाणपत्र वितरण गर्न नसिकएमा सम्बन्धित निकायले उक्त म्याद समाप्त भएको मितिले थप तीन महिना भित्र त्यस्तो प्रमाणपत्र दिन सक्नेछ ।

(५) उपनियम (१) र (३) बमोजिम अस्थायी वा स्थायी प्रदूषण नियन्त्रण प्रमाणपत्र दिंदा सम्बन्धित निकायले त्यस्तो उद्योगहरूले पालन गर्नु पर्ने गरी आवश्यकता अनुसार देहायका सबै वा कुनै शर्तहरू तोक्न सक्नेछ :-

(क) प्रदूषण कम गर्न वा नियन्त्रण गर्न आवश्यक उपकरणहरू निर्धारित समयमा जडान गर्ने,

(ख) जडान भएका प्रदूषण नियन्त्रण उपकरणहरूको उचित प्रयोग गर्ने,

(ग) निर्धारित समयमा मात्र उद्योग संचालन गर्ने,

(घ) कुनै उद्योग हाता भित्र कुनै काम गरिएबाट प्रदूषण भएकोमा सो काम रोक्का गर्नको लागि खास उपायहरू अवलम्बन गर्ने,

(ङ) कुनै उद्योगको काम कारबाहीबाट उद्योग हाता बाहिर प्रदूषण भएमा सो काम कारवाहीलाई नियन्त्रण गर्नको लागि खास उपायहरू अवलम्बन गर्ने,

(च) अनुगमनको लागि आवश्यक पर्ने उपकरणहरू निश्चित समयमा उपलब्ध गराउने,

नेपाल कानून आयोग

(छ) सम्बन्धित निकायले उद्योगको प्रकृति अनुसार आवश्यक सम्झी तोकिदिएका अन्य शर्त बमोजिमका काम गर्ने ।

(६) उपनियम (१) बमोजिमको अस्थायी प्रदूषण नियन्त्रण प्रमाणपत्र प्रत्येक एक वर्षमा र उपनियम (३) बमोजिमको स्थायी प्रदूषण नियन्त्रण प्रमाणपत्र प्रत्येक तीन वर्षमा नवीकरण गराउनु पर्नेछ ।

(७) यस नियम बमोजिम पाएको अस्थायी वा स्थायी प्रदूषण नियन्त्रण प्रमाणपत्रमा उल्लिखित शर्तहरू सबैले देख्ने गरी उद्योग संचालन भएको ठाउँमा राख्नु पर्नेछ ।

(८) सम्बन्धित निकायले यस नियम बमोजिम प्रमाणपत्र पाएका उद्योगहरूको नामावली अद्यावधिक रूपमा राखी सो नामावली मन्त्रालयलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

१७. **प्रदूषण गरेमा वा फोहरमैला निष्काशन गरेमा उजूरी गर्न सक्ने** : कुनै व्यक्ति, संस्था वा उद्योगले ऐन वा यस नियमावली बमोजिम तोकिएको शर्त वा मापदण्ड अनुरुप प्रदूषण नियन्त्रण नगरेमा वा फोहर मैला निष्काशन गरेमा सो कार्यबाट प्रभावित व्यक्ति, संस्था, गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाले सम्बन्धित निकायमा उजुर गर्न सक्नेछ ।

१८. **प्रदूषण निष्काशन गर्न वा फोहोर मैला निष्काशन नगर्न सूचना गर्ने** : (१) सम्बन्धित निकायले जाँचबुझको सिलसिलामा वा नियम १७ बमोजिम उजूरी परी जाँचबुझ गर्दा कुनै व्यक्ति, संस्था वा उद्योगले ऐन र यस नियमावली बमोजिम तोकिएको शर्त वा मापदण्ड अनुरुप प्रदूषण नियन्त्रण नगरेको वा फोहरमैला निष्काशन गरेको देखिएमा त्यस्तो व्यक्ति, संस्था वा उद्योगलाई सम्बन्धित निकायले त्यस्तो शर्त वा मापदण्ड अनुरुप प्रदूषण नियन्त्रण गर्न वा फोहरमैला निष्काशन नगर्नको लागि तुरुन्त सूचना गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम सम्बन्धित व्यक्ति, संस्था वा उद्योगलाई सूचना दिंदा देहायका कुनै वा सबै काम तुरुन्त गर्नु भनी समयावधि तोकी सम्बन्धित निकायले आदेश दिन सक्नेछ :-

(क) प्रदूषण नियन्त्रण गर्ने वा फोहरमैला निष्काशन नगर्ने सम्बन्धमा तुरुन्त अवलम्बन गर्नु पर्ने कुराहरू,

नेपाल कानून आयोग

(ख) कुनै उपकरण वा साधन प्रयोग गर्न, संचालन गर्न वा त्यस्तो उपकरणमा सुधार गर्न,

(ग) प्रयोग वा संचालन गरिएका कुनै वा सबै उपकरण प्रयोग वा संचालन नगर्न,

(घ) निश्चित अनुगमन कार्यक्रम अवलम्बन गरी आफू समक्ष प्रतिवेदन पेश गर्न लगाउन,

(ङ) प्रदूषण नियन्त्रण गर्न तथा फोहरमैला निष्काशन नगर्न विभिन्न किसिमका वैकल्पिक उपायहरू अवलम्बन गर्न,

(च) वातावरण व्यवस्थापन प्रणाली विकसित गरी सो को जानकारी दिन लगाउन,

(छ) प्रदूषणको नियन्त्रण तथा फोहरमैला निष्काशन सम्बन्धी कार्यमा रोक लगाउने विषयमा उपयुक्त सम्झेको अन्य कार्य गर्न लगाउन ।

१९. **शर्तहरू परिवर्तन गर्न सक्ने** : (१) प्रदूषण कम गर्ने वा नियन्त्रण गर्ने सम्बन्धमा $^{\Delta}$नियम १६ को उपनियम (५) बमोजिम तोकिएका शर्तहरूमा केही परिवर्तन गरी अन्य उपायहरू अवलम्बन गर्न उपयुक्त भएमा उद्योगले सोही व्यहोरा खुलाई सम्बन्धित निकाय समक्ष निवेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम प्राप्त निवेदन जाँचबुझ गर्दा निवेदनमा उल्लेख भए बमोजिम प्रदूषण कम वा नियन्त्रण गर्न अन्य उपायहरू अवलम्बन गर्न सकिने देखिएमा सम्बन्धित निकायले निवेदकको माग बमोजिम केही शर्तहरू परिवर्तन गरी अन्य उपायहरू अवलम्बन गर्न स्वीकृति दिन सक्नेछ ।

२०. **सम्बन्धित निकाय आफैले सरसफाई सम्बन्धी काम गर्न सक्ने**: (१) कुनै व्यक्ति, संस्था वा उद्योगले ऐन वा यस नियमावलीमा तोकिएको शर्त वा मापदण्ड विपरीत फोहरमैला निष्काशन नगर्ने सूचना गर्दा पनि फोहरमैला निष्काशन गरेको कारणले सर्वधारणमा प्रतिकूल असर पर्न गएमा सम्बन्धित निकायले आफ्नै खर्चमा त्यस्तो फोहरमैला हटाउन सक्नेछ ।

नेपाल कानून आयोग

(२) उपनियम (१) बमोजिम सम्बन्धित निकायले कुनै ठाउँबाट फोहरमैला हटाउँदा लागेको खर्च र सो काम गरे वापतको थप पच्चीस प्रतिशत रकम त्यस्तो फोहरमैला निष्काशन गर्ने व्यक्ति, संस्था वा उद्योगसँग प्रचलित कानुनबमोजिम सरकारी बाँकी सरह असूल उपर गर्नेछ ।

परिच्छेद-४

निरीक्षकको योग्यता तथा काम, कर्तव्य र अधिकार सम्बन्धी

Δ२१. **निरीक्षकको योग्यता**: निरीक्षक पदमा नियुक्ति हुनको लागि चाहिने न्यूनतम शैक्षिक योग्यता निजामती सेवाको सम्बन्धित सेवा समूह सम्बन्धी नियमहरूमा उल्लेख भएबमोजिम हुनेछ ।

२२. **काम कारवाही रोक्का राख्न सक्ने**: (१) निरीक्षकले ऐनको दफा ८ बमोजिम जाँचबुझको सिलसिलामा ऐन वा यस नियमावली विपरीत भए गरेको कुनै काम कारवाई तुरुन्त रोक्का गर्नु पर्ने भएमा सम्भव भएसम्म मन्त्रालयको अनुमति लिई रोक्का गर्नु पर्नेछ र त्यसरी अनुमति लिन सम्भव नभएमा त्यस्तो काम कारवाई रोक्का राखी सो कुराको जानकारी यथाशक्य छिटो मन्त्रालयलाई दिनु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम निरीक्षकले कुनै काम कारवाही रोक्का राख्नु परेको वा राखेको जानकारी प्राप्त भएमा मन्त्रालयले सो सम्बन्धमा तुरुन्त जाँचबुझ गर्न लगाई उपयुक्त आदेश दिनु पर्नेछ ।

२३. **निरीक्षकले जाँचबुझको प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्ने**: (१) निरीक्षकले ऐनको दफा ८ बमोजिम निरीक्षण गरिसकेपछि निरीक्षणमा देखिएका कुराहरूको विस्तृत विवरण सहित जाँचबुझ प्रतिवेदन मन्त्रालय समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम प्रतिवेदन प्राप्त भएपछि मन्त्रालयले सो सम्बन्धमा देहायको कुनै वा सबै काम गर्न सक्नेछ :-

(क) ऐन वा यस नियमावली विपरीत प्रदूषण गर्ने वा फोहर मैला निष्काशन गर्ने व्यक्ति, संस्था वा प्रस्तावकलाई उपस्थित गराई वयान गराउने,

---

Δ पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित ।

नेपाल कानून आयोग

(ख) कुनै संयन्त्र, औजार, मेशिनरी, माल सामान आदि जाँचबुझ गराउने,

(ग) जाँचबुझ पश्चात् कुनै संयन्त्र औजार, मेशिनरी आदिको प्रयोगमा रोक लगाउने,

(घ) प्रदूषणको रोकथाम तथा फोहरमैलाको निष्काशन नगर्न उपयुक्त सम्झेको कुनै आदेश दिने ।

२४. **स्थानीय प्रशासनले सहयोग गर्नु पर्ने**: निरीक्षणको सिलसिलामा कसैले निरीक्षकलाई बाधा विरोध गरेमा वा निरीक्षण गर्न जाँदा बल प्रयोग गर्नु पर्ने भई निरीक्षकले प्रहरीको सहयोग माग गरेमा स्थानीय प्रशासनले निरीक्षकलाई आवश्यक प्रहरी उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

२५. **निरीक्षकलाई सजाय हुने**: निरीक्षकले ऐन वा यस नियमावली बमोजिम आफ्नो कर्तव्य पालनको सिलसिलामा जानी जानी वा बदनियतसाथ कुनै काम गरी कसैलाई हानी नोक्सानी पुऱ्याएमा निजलाई प्रचलित कानुनबमोजिम सजाय हुनेछ ।

परिच्छेद-५

राष्ट्रिय सम्पदा र वातावरण संरक्षण क्षेत्रको संरक्षण

२६. **पञ्जिका तयार गर्दा अपनाउनु पर्ने कार्यविधि**: (१) सम्बन्धित निकायले पञ्जिकामा समावेश गरिने वस्तु, स्थल, वनस्पति, जीवजन्तु आदि उल्लेख गरी सर्वसाधारणको जानकारीको लागि सूचना प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम प्रकाशित सूचनामा उल्लेख भएका वस्तु, स्थल, वनस्पति, जीवजन्तु आदिको सम्बन्धमा कसैको कुनै प्रतिक्रिया भए त्यस्तो सूचना प्रकाशन भएको मितिले तीस दिनभित्र सम्बन्धित निकायमा उजूर गर्न सकिनेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम कुनै उजूरी परेमा सो उजूरी उपर छानबीन गरी र कुनै उजूरी नपरेमा तीस दिनको म्याद समाप्त भएपछि सम्बन्धित निकायले पञ्जिका तयार गर्नु पर्नेछ ।

Δ पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित ।

नेपाल कानून आयोग

२७. **चिन्ह तथा सिमाना राख्नु पर्ने**: (१) सम्बन्धित निकायले पञ्जिकामा समावेश भएका वस्तु वा स्थलको पहिचानको लागि त्यस्तो वस्तु वा स्थलमा आवश्यकतानुसार चिन्ह तथा सिमाना राख्नु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम राखिएको चिन्ह तथा सिमाना सम्बन्धी विवरण र सो सँग सम्बन्धित नक्सा सम्बन्धित निकायले अद्यावधिक रूपमा राखी सोको जानकारी मन्त्रालयलाई समेत दिनु पर्नेछ ।

२८. **हानी नोक्सानी गर्न नहुने**: सम्बन्धित निकायको स्वीकृति बेगर कसैले पनि पञ्जिकामा समावेश भएका वा राष्ट्रिय सम्पदा भित्रका वस्तु, स्थल, वनस्पति, जीव जन्तु आदिका सम्बन्धमा देहायका कुनै काम गर्नु गराउनु हुँदैन :-

(क) कुनै वस्तु, स्थल, वनस्पति, जीवजन्तु, आदि हटाउन, फेरबदल गर्न वा त्यसलाई नोक्सान पुग्ने कुनै काम गर्न,

(ख) कुनै वस्तु, स्थल, वनस्पति, जीवन्तु आदि कसैलाई उपहार दिन वा हकछाडी बेचबिखन गर्न वा हस्तान्तरण गर्न,

(ग) पञ्जिकामा समावेश भएका कुनै जीवजन्तुहरूलाई नोक्सान पु¥याउने किसिमका अन्य जीवजन्तु राष्ट्रिय सम्पदा संरक्षण क्षेत्रमा प्रवेश गराउने,

(घ) कुनै वस्तु, स्थल, वनस्पति, जीवजन्तु, आदि बिग्रने वा नासिने गरी अन्य कुनै काम गर्न ।

२९. **उजूरी गर्न सकिने**: (१) पञ्जिकामा समावेश भएका वा राष्ट्रिय सम्पदा भित्रका वस्तु, स्थल, वनस्पति, जीवजन्तु आदिको कसैले नियम २८ मा लेखिए विपरीत हानी नोक्सानी हुने कुनै काम गरे गराएमा सो विषयमा जोसुकैले सम्बन्धित निकायमा उजूरी दिन सक्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम उजूरी परी जाँचबुझ गर्दा वा सम्बन्धित निकाय आफैले जाँचबुझको सिलसिलामा पञ्जिकामा समावेश भएका वस्तु, स्थल, वनस्पति, जीवजन्तु आदिको हानी नोक्सानी भएको देखिएमा सो कार्य तुरुन्त रोक्नु पर्नेछ ।

३०. **वातावरण संरक्षण क्षेत्रमा गर्न नपाइने काम**: (१) कसैले पनि वातावरण संरक्षण क्षेत्र भित्र देहायका कुनै काम गर्न गराउन हुँदैन ।

नेपाल कानून आयोग

(क) प्राकृतिक सम्पदा वा सौन्दर्यपरक स्थितिलाई बिगार्न, नास्न, भत्काउन, हटाउन, छेक्न वा अरु कुनै किसिमले हानी नोक्सानी पुऱ्याउन,

(ख) कुनै पनि वन्यजन्तुको खरिद बिक्री, व्यापार गर्न, शिकार गर्न तथा त्यस्ता वन्य जन्तुलाई क्षति पुऱ्याउन,

(ग) जैविक विविधतालाई प्रतिकूल असर पुग्ने किसिमको कुनै काम गर्न,

(घ) कुनै पनि वनस्पति काट्न, ढाल्न हटाउन, छेक्न, उखेल्न तथा वनस्पतिलाई हानी नोक्सानी हुने किसिमका काम गर्न,

(ङ) ऐतिहासिक तथा सांस्कृतिक महत्वका स्थलहरू बिगार्न, फेर्न, नास्न, हटाउन, भत्काउन वा त्यस्ता स्थलहरूमा कुनै पोष्टर वा त्यस्तै अन्य कागजात वा चित्रहरू टाँस्न वा अरु कुनै प्रकारले हानी हुने काम गर्न,

(च) कुनै नदी, खोला नाला, झरना, खहरे, पोखरी, कुण्ड, ताल वा पानीको स्रोतमा विद्युतीय धार (करेन्ट) प्रयोग गर्न र वनस्पतिजन्य वा अन्य कुनै किसिमको हानिकारक रसायन पदार्थ प्रयोग गर्न,

(छ) कुनै पनि किसिमको घरपालुवा जनावरहरूबाट जननकृति (जेनेटिक मेकअप) मा परिवर्तन गर्न,

(ज) खानी खन्न वा कुनै खनिज पदार्थ, ढुंगा, माटो, कंक्रिट वा अन्य पदार्थ हटाउन,

(झ) होटल, लज, सार्वजनिक यातायात, स्वास्थ्यचौकी, विद्यालय, कुटी वा अन्य यस्तै किसिमका सेवाहरू संचालन गर्न,

(ञ) मन्त्रालयबाट अधिकार प्राप्त अधिकारीको स्वीकृति बेगर वातावरण संरक्षण क्षेत्रमा प्रवेश गर्न,

नेपाल कानून आयोग

(ट) वातावरण संरक्षण क्षेत्रमा लगाइएको तारबार, चिन्ह, संकेत वा अन्य कुनै चिजवस्तुहरूलाई हानी नोक्सानी पुऱ्याउन ।

(२) उपनियम (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएका भए तापनि वातावरण संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापन तथा विकासको लागि मन्त्रालयले स्वीकृति दिएका कुनै कार्यहरू गर्न सो उपनियममा लेखिएको कुनै कुराले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।

३१. **स्वीकृति बेगर अनुसन्धान गर्न नहुने**: कुनै पनि विदेशी संघ संस्था वा तिनीहरूसँग आवद्ध व्यक्ति वा संस्थाले सम्बन्धित निकायको पूर्व स्वीकृति बेगर नेपाल अधिराज्य भित्रको कुनै पनि ठाउँमा Δकुनै जीव, जिवाणु र वनस्पतिको नमूना संकलन गर्न तथा जैविक विविधताको अनुसन्धान सम्बन्धी कुनै कार्य गर्न गराउन हुँदैन ।

३२. **स्वीकृतिको लागि निवेदन दिनु पर्ने** : (१) कुनै पनि विदेशी संघ संस्था वा तिनीहरूसँग आबद्ध व्यक्ति वा संस्थाले नेपाल अधिराज्य भित्रको कुनै ठाउँमा Δकुनै जीव, जिवाणु र वनस्पतिको नमूना संकलन गर्न र जैविक विविधताको अनुसन्धान सम्बन्धी कुनै कार्य गर्न चाहेमा त्यसको उद्देश्य खुलाई स्वीकृतिको लागि सम्बन्धित निकाय समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम कुनै निवेदन पर्न आएमा सम्बन्धित निकायले सो सम्बन्धमा आवश्यक जाँचबुझ गर्नेछ र जाँचबुझबाट Δकुनै जीव, जिवाणु तथा वनस्पतिको नमूना संकलन गर्न तथा जैविक विविधताको अनुसन्धान सम्बन्धी कुनै कार्य गर्न दिन मनासिब देखिएमा आवश्यक शर्तहरू तोकी स्वीकृति दिनु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम स्वीकृति दिइएको जानकारी सम्बन्धित निकायले मन्त्रालयलाई गराउनु पर्नेछ ।

३३. **शर्त विपरीत काम गर्न नहुने**: (१) नियम ३२ बमोजिम स्वीकृति प्राप्त व्यक्ति वा संस्थाले Δकुनै जीव, जिवाणु र वनस्पतिको नमूना संकलन तथा जैविक विविधताको अनुसन्धान गर्दा सम्बन्धित निकायले तोकिदिएका शर्त विपरीत हुने गरी कुनै काम कारबाही गर्न हुँदैन ।

Δ पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित ।
Δ पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित ।
Δ पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित ।
Δ पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित ।

नेपाल कानून आयोग

(२) उपनियम (१) विपरीत कसैले कुनै काम गरेको देखिएमा सम्बन्धित निकायले सो काम तुरुन्त रोक्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद-६

प्रयोगशाला सम्बन्धी व्यवस्था

३४. **गुणस्तरयुक्त प्रयोगशाला मात्र तोकिने**: ऐनले दफा ११ को उपदफा (१) बमोजिम गैर सरकारी क्षेत्रमा संचालन भएका प्रयोगशालाहरू तोक्दा गुणस्तरयुक्त प्रमाणपत्र पाएका प्रयोगशालाहरू मात्र तोकिनेछन् ।

३५. **प्रयोगशालाको काम, कर्तव्य र अधिकार**: (१) ऐनमा लेखिएदेखि बाहेक प्रयोगशालाको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुनेछ :-

(क) वातावरणको संरक्षण तथा प्रदूषण नियन्त्रण सम्बन्धमा मन्त्रालय वा सम्बन्धित निकायबाट परीक्षण गर्न अनुरोध गरिएका चिज वा वस्तुलाई प्राथमिकता दिई परीक्षण गर्ने,

(ख) विशेष किसिमको प्रदूषण फैलिएको कारणबाट वातावरणमा गम्भीर असर पर्न गएको देखिएमा मन्त्रालयले तोकिदिएको समयावधि भित्र त्यस्तो प्रदूषण सम्बन्धमा जाँच गरी मन्त्रालय समक्ष प्रतिवेदन पेश गर्ने ।

(२) उपनियम (१) को खण्ड (ख) बमोजिम प्रदूषण जाँच गर्ने प्रविधि नभएका प्रयोगशालाले सम्बन्धित निकाय वा मन्त्रालयको अनुरोधमा विदेश स्थित प्रयोगशालाबाट त्यस्तो प्रदूषणको जाँच गराउनु पर्नेछ ।

३६. **अर्को प्रयोगशालाबाट जाँच गराउन सकिने**: सम्बन्धित निकाय वा मन्त्रालयले एउटा प्रयोगशालाबाट जाँच भएको प्रदूषणको स्तर आवश्यकतानुसार अर्को प्रयोगशालाबाट समेत जाँच गराउन सक्नेछ ।

३७. **प्रयोगशालाबाट गरिएको जाँच प्रकाशन गर्न सक्ने**: सम्बन्धित निकाय वा मन्त्रालयले यस नियमावली बमोजिम प्रयोगशालाबाट जाँच गराएको प्रदूषणको स्तर सर्वसाधारणको जानकारीको लागि प्रकाशन गर्न सक्नेछ ।

नेपाल कानून आयोग

३८. **प्रयोगशालाको सूची अद्यावधिक राख्नु पर्नेः** मन्त्रालयले सरकारी तथा गैर सरकारी क्षेत्रमा स्थापना भएका गुणस्तरयुक्त प्रयोगशालाहरूको सूची तयार गरी अद्यावधिक रूपमा राख्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद-७

कोष संचालन सम्बन्धी व्यवस्था

३९. **संचालक समितिको गठन सम्बन्धीः** (१) कोषको व्यवस्था, संचालन र रेखदेख समेतको काम गर्नको लागि देहायका सदस्यहरू रहेको एक कोष संचालक समिति गठन हुनेछ :-

(क)	सचिव, जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय	अध्यक्ष
(ख)	सहसचिव, राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	सदस्य
(ग)	सहसचिव, अर्थ मन्त्रालय	सदस्य
(घ)	डेपुटी गर्भनर, नेपाल राष्ट्र बैंक	सदस्य
(ङ)	अध्यक्ष, नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघ	सदस्य
(च)	वातावरण विद्हरू वा वातावरण सम्बन्धी गैरसरकारी संस्थाका प्रमुखहरूमध्येबाट एकजना	सदस्य
(छ)	सहसचिव (वातावरण महाशाखा), जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय	सदस्य-सचिव

(२) उपनियम (१) को खण्ड (च) बमोजिमको सदस्यको मनोनयन मन्त्रालयले गर्नेछ र निजको पदावधि दुई वर्षको हुनेछ ।

(३) संचालक समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि संचालक समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

नेपाल कानून आयोग

४०. **सचिवालय र प्रशासकीय खर्च सम्बन्धी व्यवस्था**: (१) संचालक समितिको सचिवालयको काम मन्त्रालयले गर्नेछ ।

(२) संचालक समितिको सचिवालयको लागि प्रशासकीय खर्चको रकम मन्त्रालयको बजेटबाट व्यहोरिनेछ ।

४१. **कोषको व्यवस्थापन र संचालन** : (१) कोषलाई आवर्ति (रिभल्वीङ्ग) कोषको रूपमा संचालन गरिनेछ ।

(२) कोषमा जम्मा भएको रकम संचालक समितिले तोकेको बैंकमा खाता खोली जम्मा गरिनेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम खोलिएको खाताको संचालन संचालक समितिले तोके बमोजिम हुनेछ ।

४२. **कोषको प्रयोग**: कोषमा जम्मा भएको रकम वातावरणको संरक्षण, प्रदूषणको रोकथाम तथा नियन्त्रण र राष्ट्रिय सम्पदाको संरक्षणसँग सम्बन्धित विषयमा र देहायका काममा संचालक समितिले निर्णय गरे बमोजिम खर्च गरिनेछ :-

(क) वातावरणको संरक्षण, प्रदूषणको रोकथाम तथा नियन्त्रण र राष्ट्रिय सम्पदाको संरक्षण र त्यस्ता कार्यका लागि जनचेतना अभिवृद्धि गर्न प्रभावकारी भूमिका खेल्ने संस्थालाई आवश्यक वित्तीय, भौतिक र प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने,

(ख) वातावरणीय शिक्षा, तालीम, अध्ययन, अनुसन्धान सम्बन्धी काममा आवश्यक आर्थिक सहयोग पु¥याउने,

(ग) वातावरणको संरक्षण, प्रदूषणको रोकथाम तथा नियन्त्रण र राष्ट्रिय सम्पदाको संरक्षणमा उल्लेखनीय योगदान पु¥याउने व्यक्ति वा संस्थालाई पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने ।

(घ) वातावरणको संरक्षण, प्रदूषणको रोकथाम तथा नियन्त्रण र राष्ट्रिय सम्पदाको संरक्षण सम्बन्धमा नियमित कार्यक्रममा नपरेको योजना तर्जूमा तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने ।

४३. **लेखा व्यवस्था**: कोषको आय व्ययको लेखा प्रचलित कानुनबमोजिम राखिनेछ ।

नेपाल कानून आयोग

४४. **वार्षिक प्रतिवेदन प्रकाशन गर्नु पर्ने** : संचालक समितिले वर्षभरी गरेको काम कारबाहीको वार्षिक प्रतिवेदन सर्वसाधारणको जानकारीको लागि सार्वजनिक रूपमा प्रकाशन गर्न पर्नेछ ।

परिच्छेद-८

क्षतिपूर्ति तथा अन्य व्यवस्था

४५. **क्षर्तिपूर्ति भराउन निवेदन दिन सक्नेः** (१) ऐनको दफा १७ बमोजिम कसैले कुनै व्यक्ति, संस्था वा प्रस्तावकसँग क्षतिपूर्ति भराउन चाहेमा त्यस्तो व्यक्ति, संस्था वा प्रस्तावकले गरेको कुनै कामबाट निवेदकलाई के कस्तो क्षति पुग्न गएकोले कति क्षतिपूर्ति भराउन चाहेको हो सो व्यहोरा खुलाई सम्बन्धित जिल्लाका प्रमुख जिल्ला अधिकारी समक्ष निवेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम कुनै निवेदन प्राप्त भएमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीले सो निवेदन र आवश्यकता अनुसार सम्बद्ध ठाउँको वस्तुस्थिति समेतको जाँचबुझ गरी सो विषयमा जिल्ला स्थित सम्बन्धित कार्यालय र उक्त जिल्लामा निरीक्षक खटिएको भए निरीक्षक समेतको राय, सुझाव लिई निवेदकलाई पुग्न गएको वास्तविक क्षतिको मूल्याङ्कन गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपनियम (२) बमोजिम कुनै कारणले क्षतिको मूल्याङ्कन गर्न नसक्ने भएमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीले सो विषयमा सुझावको लागि सम्बन्धित निवेदन प्राप्त भएको तीस दिनभित्र सो निवेदन सम्बन्धित निकायमा पठाउनु पर्नेछ ।

(४) उपनियम (३) बमोजिम कुनै निवेदन प्राप्त भएमा सम्बन्धित निकायले सो सम्बन्धमा जाँचबुझ गरी आवश्यकतानुसार सम्बन्धित ठाउँको वस्तुस्थिति हेरी राय सुझाव सहित त्यस्तो निवेदन सम्बन्धित प्रमुख जिल्ला अधिकारी समक्ष फिर्ता पठाउनु पर्नेछ ।

(५) उपनियम (२) बमोजिम क्षतिको मूल्याङ्कन गरिएकोमा सोही बमोजिम र सम्बन्धित निकायबाट सुझाव माग गरिएकोमा उपनियम (४) बमोजिम सुझाव प्राप्त भए पछि प्रमुख जिल्ला अधिकारीले सो सुझाव अनुसार क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्नु पर्नेछ ।

(६) क्षतिपूर्तिको लागि प्राप्त निवेदन उपनियम (३) बमोजिम सम्बन्धित निकायमा पठाइएकोमा सम्बन्धित निकायबाट सुझाव प्राप्त भएको मितिले पन्ध्र दिन

नेपाल कानून आयोग

भित्र र सम्बन्धित निकायमा निवेदन नपठाएकोमा क्षतिपूर्तिको लागि निवेदन परेको साठी दिन भित्र प्रमुख जिल्ला अधिकारीले क्षतिपूर्ति सम्बन्धमा निर्णय गरिसक्नु पर्नेछ ।

(७) क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्ने सम्बन्धमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीलाई सम्बन्धित व्यक्ति, संस्था वा प्रस्तावकलाई आफू समक्ष उपस्थित गराई बयान गराउने, कुनै कागजात, उपकरण, यन्त्र आदि पेश गर्न लगाउने, प्रदूषण, ध्वनि, ताप वा फोहर मैलाको सिर्जना वा निष्काशन गरेको ठाउँमा प्रवेश गरी जाँचबुझ गर्ने अधिकार हुनेछ ।

(८) प्रमुख जिल्ला अधिकारीले यस नियम बमोजिम निर्धारण गरेको क्षतिपूर्तिको रकम उचित र मनासिब हुनुपर्नेछ ।

४६. **निर्धारित समयमा क्षतिपूर्ति रकम बुझाउनु पर्ने**: (१) नियम ४५ बमोजिम क्षतिपूर्तिको रकम निर्धारण भएको मितिले तीस दिनभित्र सम्बन्धित व्यक्ति, संस्था वा प्रस्तावकले क्षतिपूर्तिको रकम सम्बन्धित व्यक्ति वा संस्थालाई बुझाउनु पर्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिमको म्याद भित्र क्षतिपूर्तिको रकम बुझाउन नसकेको मनासिव माफिकको कारण जनाई सम्बन्धित व्यक्ति, संस्था वा प्रस्तावकले म्याद थपको लागि निवेदन गरेमा र त्यसरी निवेदनमा उल्लेख भएको कारण मनासिव देखिएमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीले एक पटकको लागि बढीमा तीस दिनको म्याद थप गरिदिन सक्नेछ ।

४७. **जायजेथाबाट क्षतिपूर्ति असूल उपर गरिने** : (१) नियम ४६ बमोजिमको म्याद भित्र सम्बन्धित व्यक्ति, संस्था वा प्रस्तावकले क्षतिपूर्तिको रकम नबुझाएमा सो म्याद नाघेको तीन महिनाभित्र क्षतिपूर्ति पाउने व्यक्ति वा संस्थाले त्यस्तो व्यक्ति, संस्था वा प्रस्तावकको जायजेथा खुलाई क्षतिपूर्ति असूल उपर गरी पाउन प्रमुख जिल्ला अधिकारी समक्ष निवेदन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम कुनै निवेदन परेमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीले क्षतिपूर्ति बुझाउनु पर्ने व्यक्ति, संस्था वा प्रस्तावकको जायजेथा प्रचलित कानुन बमोजिम लिलाम बिक्री गरी क्षतिपूर्तिको रकम भराई दिई बाँकी रकम प्रचलित कानुनको रीत पुऱ्याई लिन आए सम्बन्धित व्यक्ति, संस्था वा प्रस्तावकलाई फिर्ता दिनु पर्नेछ ।

नेपाल कानून आयोग

५८. **सजाय गर्ने अधिकारी तोकिएको**: (१) कुनै व्यक्ति वा संस्थाले ऐनको दफा ४ बमोजिम प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण सम्बन्धी प्रस्ताव स्वीकृत नगराई कुनै कार्य गरेमा ऐनको दफा १८ को उपदफा (१) बमोजिम सजाय गर्ने अधिकारी सम्बन्धित निकाय हुनेछ ।

(२) कुनै व्यक्ति वा संस्थाले ऐनको दफा ४ बमोजिम वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धी प्रस्ताव स्वीकृत नगराई कुनै कार्य गरेमा ऐनको दफा १८ को उपदफा (१) बमोजिम सजाय गर्ने अधिकारी मन्त्रालय हुनेछ ।

(३) कुनै उद्योगले नियम १६ बमोजिम प्रमाणपत्र नलिई उद्योग संचालन गरेमा वा कुनै व्यक्ति, संस्था वा उद्योगलाई नियम १८ बमोजिम प्रदूषण नियन्त्रण गर्न वा फोहरमैला निष्काशन नगर्ने सूचना गर्दा पनि प्रदूषण नियन्त्रण नगरेमा वा फोहरमैला निष्काशन गरेमा ऐनको दफा १८ को उपदफा (२) बमोजिम सजाय गर्ने अधिकारी सम्बन्धित निकाय हुनेछ ।

(४) कसैले नियम २३ को उपनियम (२) बमोजिम दिइएको आदेश बमोजिम कुनै काम नगरेमा ऐनको दफा १८ को उपदफा (२) बमोजिम सजाय गर्ने अधिकारी मन्त्रालय हुनेछ ।

(५) कसैले पञ्जिकामा समावेश भएका वा राष्ट्रिय सम्पदा भित्रका वस्तु, स्थल, वनस्पति, जीवजन्तु आदिको नियम २८ बमोजिम हानी नोक्सानी हुने कुनै कार्य गरेमा ऐनको दफा १८ को उपदफा (२) बमोजिम सजाय गर्ने अधिकारी सम्बन्धित निकाय हुनेछ ।

(६) कसैले नियम ३२ बमोजिम स्वीकृति नलिई वा तोकिएको शर्त विपरीत कुनै काम गरेमा ऐनको दफा १८ को उपदफा (२) बमोजिम सजाय गर्ने अधिकारी सम्बन्धित निकाय हुनेछ ।

(७) कसैले यस नियममा माथि लेखिएदेखि बाहेकका ऐन वा अन्य नियमावली विपरीतको कुनै काम गरेमा ऐनको दफा १८ बमोजिम सजाय गर्ने अधिकारी मन्त्रालय हुनेछ ।

४९. **पुरस्कार, प्रशंसापत्र वा चिन्ह प्रदान गर्न सक्ने** : (१) वातावरणको संरक्षण, प्रदूषणको रोकथाम तथा नियन्त्रण र राष्ट्रिय सम्पदाको संरक्षण सम्बन्धी विषयमा

नेपाल कानून आयोग

उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याउने व्यक्ति वा संस्थालाई मन्त्रालयले कदर स्वरुप नगद पुरस्कार र प्रशंसापत्र प्रदान गर्न सक्नेछ ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याउने उद्योगलाई सो उद्योगको खास उत्पादनमा प्रयोग गर्न पाउने गरी मन्त्रालयले वातावरण अनुकूल चिन्ह प्रदान गर्न सक्नेछ ।

(३) कुनै उद्योगले ऐन वा यस नियमावली विपरीत प्रदूषणको नियन्त्रण तथा रोकथाम नगरेमा मन्त्रालयले त्यस्तो उद्योगलाई प्रदान गरेको वातावरण अनुकूल चिन्ह प्रयोग गर्न नपाउने गरी रोक लगाउन सक्नेछ ।

(४) उपनियम (३) बमोजिम रोक लगाइएको सूचना मन्त्रालयले सार्वजनिक रुपमा प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

५०. **वातावरण सम्बन्धी विशेषज्ञको नामावली**: मन्त्रालयले वातावरणको सम्बन्धमा विशेष ज्ञान तथा अनुभव भएका व्यक्तिहरूको नामावली अद्यावधिक गरी राख्नु पर्नेछ ।

५१. **अधिकारी तोकिएको**: ऐनको दफा ८ को उपदफा (६) को प्रयोजनको लागि तोकिएको अधिकारी मन्त्रालय हुनेछ ।

Δ५२. **अधिकार प्रत्यायोजन**: (१) मन्त्रालयले यस नियमावली बमोजिम आफूलाई प्राप्त अधिकारहरू मध्ये आवश्यकतानुसार केही अधिकार सम्बन्धित निकाय, आफू मातहतको निकाय वा कुनै अधिकृत कर्मचारीलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।

(२) सम्बन्धित निकायले यस नियमावली बमोजिम आफूलाई प्राप्त अधिकारहरू मध्ये आवश्यकतानुसार केही अधिकार आफू मातहतको निकाय वा कुनै अधिकृत कर्मचारीलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।

तर सम्बन्धित निकायले मन्त्रालयमा आफ्नो राय पठाउने कुराको हकमा अधिकार प्रत्यायोजन गर्ने छैन ।

५३. **यसै नियमावली बमोजिम हुने**: यस नियमावलीमा लेखिए जति कुरामा यसै नियमावली बमोजिम र अरूमा प्रचलित कानुनबमोजिम हुनेछ ।

५४. **अनुसूचीमा हेरफेर तथा थपघट गर्न सक्ने** : मन्त्रालयले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी आवश्यकता अनुसार अनुसूचीमा हेरफेर तथा थपघट गर्न सक्नेछ ।

Δ पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित ।

नेपाल कानून आयोग

❖अनुसूची-१

(नियम ३ सँग सम्बन्धित)

प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गर्नुपर्ने प्रस्तावहरू

(अ) वन क्षेत्र

१. तराइमा ५० देखि ५०० हेक्टरसम्म र पहाडमा २५ देखि १०० हेक्टरसम्मको क्षेत्रफलमा एकल प्रजातिका स्वदेशी विरुवा एउटै व्लकमा वृक्षारोपण गर्ने,

२. सम्बन्धित ठाँउमा परीक्षण भई वृक्षारोपणको लागि उपयुक्त भएका आयातित प्रजातिका विरुवाहरू तराईमा १० देखि १०० हेक्टरसम्म र पहाडमा ५ देखि ५० हेक्टरसम्मको क्षेत्रफलमा एउटै व्लकमा वृक्षारोपण गर्ने,

३. तराइमा ५० देखि २०० हेक्टरसम्म र पहाडमा १० देखि ५० हेक्टरसम्म क्षेत्रफलको वन कवुलियती वनको रुपमा दिने,

४. सरकारद्वारा वन अनुसन्धानको प्रयोजनार्थ वार्षिक १५ देखि ३० हेक्टर क्षेत्रफलसम्मको राष्ट्रिय वन सरपट कटान गर्ने,

५. राष्ट्रिय निकुञ्ज, वन्यजन्तु आरक्ष तथा संरक्षण क्षेत्र र वातावरण संरक्षण क्षेत्र स्थापना गर्ने वा विस्तार गर्ने,

६. वन तथा संरक्षित क्षेत्र व्यवस्थापन योजनामा वन पैदावारको परिमाण उल्लेख नभएको अवस्थामा एक जिल्लाबाट एउटै वन क्षेत्र वा धेरै वन क्षेत्रबाट एकपटक वा पटक पटक गरी प्रति प्रजाति वार्षिक ५ देखि ५० मे. टनसम्म जरा झिक्ने प्रजातिका वन पैदावार संकलन गर्ने,

७. संरक्षित जलाधार क्षेत्रको व्यवस्थापन योजना तर्जुमा गर्ने,

८. १० हेक्टरभन्दा बढीको क्षेत्रफलमा नयाँ वनस्पति उद्यान, वन विउ वगैंचा र चिडियाखाना निर्माण गर्ने,

९. विभिन्न प्रजातिका आयातित जङ्गली जनावरहरू प्रतिस्थापना गर्ने,

❖ मिति २०६४।५।३ को नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित सूचनाद्वारा संशोधित ।

नेपाल कानून आयोग

१०. राष्ट्रिय निकुञ्ज, वन्यजन्तु आरक्ष तथा संरक्षण क्षेत्र र तिनको मध्यवर्ती क्षेत्र एवं सिमसार क्षेत्र समेतमा व्यवस्थापन योजना तयार गर्ने र सरकारद्वारा व्यवस्थित सबै जिल्लास्तरीय वन व्यवस्थापन योजनाहरू तयार गर्ने,

११. सार्वजनिक बुट्यान क्षेत्रमा जडिबुटी र सुगन्धित वनस्पतिको व्यवसायिक उत्पादनको लागि जडिबुटी केन्द्र स्थापना गर्ने,

१२. प्रचलित कानुन अनुसार प्रशोधन गरी सारतत्व निकाली निकासी गर्न पाईने प्रजातिहरूको हकमा एउटै वन क्षेत्र वा धेरै वन क्षेत्र वा एक वा धेरै सिजनमा एक पटक वा पटक पटक गरी एक जिल्लाबाट प्रति प्रजाति ५ देखि ५० टनसम्म वन पैदावार संकलन गर्ने,

१३. १० कि.मि. भन्दा बढी वन पथ र १० कि.मि. भन्दा लामो अग्नी रेखा निर्माण गर्ने,

१४. वन क्षेत्र वा वन क्षेत्र भएर बहने नदी खोलाहरूबाट दैनिक १०० घन मिटरभन्दा बढी बालुवा, ढुङ्गा, ग्रावेल र माटो सङ्कलन गर्ने,

१५. वन क्षेत्रबाट कोइला र अन्य खनिजजन्य पदार्थ निकाल्ने,

१६. निरपेक्ष गरिवीको रेखामुनिका समूहमार्फत सञ्चालित ५० हेक्टरभन्दा बढी वन कवुलियती वनको रुपमा दिने,

१७. वनसँग सम्बन्धित सरकारी निकाय वाहेक अन्य निकायहरूबाट कार्यान्वयन हुने प्रस्तावको लागि ५ हेक्टरसम्मको वन क्षेत्र भित्रको वनस्पति हटाउने कार्य गर्ने,

१८. २०० देखि ५०० हेक्टरसम्मको वन क्षेत्र एउटै समुदायलाई व्यवस्थापन गर्न हस्तान्तरण गर्ने,

१९. वन तथा संरक्षित क्षेत्र व्यवस्थापन योजनामा वन पैदावारको परिमाण उल्लेख नभएको अवस्थामा एक जिल्लाबाट एउटै वन क्षेत्र वा धेरै वन क्षेत्रबाट एक पटक वा पटक पटक गरी प्रति प्रजाति वार्षिक १०-१०० मे. टनसम्म बोक्रा झिक्ने प्रजातिका वन पैदावार सङ्कलन गर्ने,

२०. प्रचलित कानुन अनुसार सङ्कलन गर्न प्रतिबन्धि नलगाइएका एउटै वन क्षेत्र वा धेरै वन क्षेत्र वा एक वा धेरै सिजनमा माथि क्र.सं. ६ र १९ का सालसिड, रिट्ठा

नेपाल कानून आयोग

र अमला, तेन्दुपात, भोर्लापात, तेजपात लगायत काठ बाहेकका वनपैदावर एक जिल्लाबाट एक पटक वा पटक पटक गरी प्रति प्रजाति वार्षिक ५-१०० मे. टनसम्म सङ्कलन गर्ने,

२१. वन क्षेत्र, राष्ट्रिय निकुञ्ज, आरक्ष तथा संरक्षण क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र, सिमसार क्षेत्र र वातावरण संरक्षण क्षेत्रमा १० देखि ५० शैयासम्मका रिसोर्ट, होटल र सफारी तथा साना खालका शिक्षण संस्था, अस्पताल वा नेपाल सरकारको वनसँग सम्बन्धित निकाय वाहेक अन्य निकायबाट हुन सक्ने निर्माण कार्य गर्ने,

२२. स्वीकृत वन कार्ययोजना बमोजिम ५ हेक्टरभन्दा बढी क्षेत्रबाट कटान भएका रुखको जरा, ठूटा निकाल्ने,

२३. एलियन (Alien) तथा इन्भेसिभ (Invasive) जङ्गलीप्राणी तथा वनस्पतिको स्थापना (Introduced) लगायत जि.एम.ओ.(Genetically Modified Organism) र एल.एम.ओ. (Living Modified Organism) प्रभावित प्रजाति एवं प्रविधिको स्थापना, प्रशारण तथा अनुसन्धान सम्बन्धी कार्य गर्ने,

२४. एक जिल्लाबाट वार्षिक ५ मे. टनभन्दा बढी खोटो सङ्कलन गर्ने ।

(आ) **उद्योग क्षेत्र**

(क)

१. ब्लेण्डिङ्ग प्रक्रियाबाट मदिरा उत्पादन गर्ने तथा दैनिक ५ लाख लिटरसम्म क्षमता भएको उमाल्ने फर्मेन्टेशन सुविधायुक्त डिस्टिलरी स्थापना गर्ने,

२. दैनिक १०० मे. टनसम्म उत्पादन क्षमता भएको एसिड अल्काली र प्राथमिक रसायन उद्योगहरू स्थापना गर्ने,

३. दैनिक १०,००० वर्ग फिटसम्म छाला प्रशोधन गर्ने,

४. कुकिङ्ग, नेचुरल ग्यास रिफिलिङ्ग, फिलिङ्ग, उत्पादन-वितरण गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,

५. ढुंगा क्रसिङ्ग उद्योग स्थापना गर्ने,

नेपाल कानून आयोग

६. श्रृंगार सामान बाहेकका रंग रोगन स्थापना गर्ने,

७. दैनिक १०,००० लिटरभन्दा बढी क्षमता भएको दुग्ध प्रशोधन उद्योग स्थापना गर्ने,

८. ब्लेण्डिङ्ग, रिप्रोसेसिङ्ग वा रिक्लामेशन प्रक्रियाबाट लुब्रिकेन्टस् उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,

९. फोम उत्पादन उद्योग स्थापना गर्ने,

१०. ड्राई वा वेट सेल (ब्याट्री) उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,

११. दैनिक ३,००० मे. टनसम्म खाँडसारी वा चिनी उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,

१२. परम्परागत घरेलु उद्योग बाहेकका धागो कपडा रंगाई, छपाई वा धुलाई उद्योग (गलैंचा समेत) स्थापना गर्ने,

१३. परम्परागत घरेलु उद्योग बाहेकका दैनिक १०० मे. टनसम्म उत्पादन क्षमता भएको पल्प वा कागज उद्योग स्थापना गर्ने,

१४. वार्षिक २ करोड गोटासम्म उत्पादन क्षमता भएको इँटा, टायल आदि उद्योग स्थापना गर्ने,

१५. चूनढुङ्गा वा क्लिङ्करमा आधारित प्रतिघण्टा ५० मे. टनसम्म उत्पादन क्षमता भएको सिमेन्ट उद्योग स्थापना गर्ने,

१६. दैनिक ५०० मे. टनसम्म चून उत्पादन उद्योग स्थापना गर्ने,

१७. औषधी उत्पादन उद्योग स्थापना गर्ने र दैनिक ५० मे. टनसम्म औषधीको लागि प्रारम्भिक कम्पाउण्ड (Bulk Drugs) संश्लेषण (Formulation) गर्ने,

१८. दैनिक ५ मे. टनभन्दा बढी प्लाष्टिक उत्पादन गर्ने उद्योग (खेर गएको प्लाष्टिकको कच्चा पदार्थमा आधारित) स्थापना गर्ने,

नेपाल कानून आयोग

१९. पाईप लाईन बाहेक व्यापारिक प्रयोजनका लागि प्रति सेकेण्ड १० लिटरभन्दा बढी दरले पानी प्रशोधन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,

(ख) मेसिन, औजार र उपकरणमा रु. १० लाख भन्दा बढी (कम्पनीको मूल्यमा) लगानी हुने देहायका उद्योगहरू स्थापना गर्ने :

१. टायर, ट्युव्स र रबर प्रशोधन तथा उत्पादन,

२. फाउण्ड्री,

३. विटुमिन तथा विटुमिन इमल्सन,

४. दैनिक ५० मे. टनसम्म हाड, सिंग र खुरको रासायनिक प्रशोधन गर्ने,

५. आयुर्वेदिक औषधी,

६. ५० करोडसम्म स्थिर पूँजी लगानी हुने (सिभिल कार्य र मेशिनरी) खानीमा आधारित उद्योग स्थापना गर्ने,

७. दैनिक ५० मे. टनसम्म फेरस तथा नन् फेरस (रिरोलिङ्ग, रिमोल्टिङ्ग र फेब्रिकेशन बाहेक) प्रारम्भिक स्मेल्टिङ्ग गरी धातु उत्पादन गर्ने,

८. बार्षिक ५ हजार देखि ५० हजार क्यूविक फिटसम्म काठ प्रयोग गर्ने स:मिल स्थापना गर्ने,

(इ) खानी क्षेत्र

१. २५ देखि १०० जनासम्म स्थायी बसोबास स्थानान्तरण वा पुनर्वास गरी खानी उत्खनन् गर्ने,

२. रेडियोधर्मी धातुहरू वाहेक अन्य धातुहरू उत्पादन गर्न गरिने भूमिगत उत्खनन् भए दैनिक २०० टनसम्म र सतही उत्खनन् भए दैनिक ४०० टनसम्म उत्खनन्को कार्य गर्ने,

३. एस्वेस्टस वाहेक अधातु खनिज उत्पादन गर्न गरिने भूमिगत उत्खनन् भए दैनिक २०० टनसम्म र सतही उत्खनन् भए दैनिक ४०० टनसम्म उत्खनन्को कार्य गर्ने,

नेपाल कानून आयोग

४. डेकोरेटिभ ढुंगा (जस्तै- Marble, Granite, Amphibolite/Polished Stone) सङ्कलन तथा उत्पादन गर्ने,

५. साधारण निर्माणमुखी ढुंगा, बालुवा, ग्राभेल, औद्योगिक माटो र साधारण माटोको उत्खनन्का लागि दैनिक ३०० क्यू.मि.सम्म उत्खनन्को कार्य गर्ने,

६. कोईला तथा मट्टिकोईला उत्पादन गर्न गरिने भूमिगत उत्खनन् भए दैनिक २०० टन र सतही उत्खनन् भए दैनिक ४०० टनसम्म उत्खनन्को कार्य गर्ने,

७. दैनिक १ लाख घन मिटरसम्म प्राकृतिक ग्यास (Biogenic Natural Gas) उत्पादन कार्य गर्ने,

(ई) **सडक क्षेत्र**

१. देहायका नयाँ सडकहरू निर्माण गर्ने-

(क) जिल्ला सडकहरू,

(ख) शहरी सडकहरू ।

२. ५ देखि ५० कि.मि. सम्मको रज्जुमार्ग निर्माण गर्ने,

३. १ देखि ५ कि.मि. सम्मकाको केबुलकार मार्ग निर्माण गर्ने,

४. प्रमुख पुलहरू निर्माण गर्ने,

५. सडक प्रयोजनको लागि सुरुङ्गहरू बनाउने,

६. राष्ट्रिय राजमार्ग तथा सहायक सडकहरूको स्तरबृद्धि, पुनर्स्थापना तथा पुनः निर्माण गर्ने,

(उ) **आवास, भवन तथा शहरी विकास क्षेत्र**

१. ५,००० वर्ग मिटर क्षेत्रफलभन्दा माथि १०,००० वर्ग मिटर क्षेत्रफलसम्मको Built Up Area वा Floor Area भएको Residential, Commercial and Their Combination को भवन निर्माण गर्ने,

नेपाल कानून आयोग

२. १००० देखि २००० जनासम्म एकैपटक आगमन तथा निगमन हुने सिनेमा हल, थिएटर, Community Hall, Stadium, Concert Hall, Spot Complex निर्माण गर्ने,

❖३. १ हेक्टरदेखि ४ हेक्टरसम्मको क्षेत्रमा आवास विकास गर्ने,

४. १० हेक्टरदेखि १०० हेक्टरसम्म्को जग्गा विकास आयोजना सञ्चालन गर्ने,

५. १० हेक्टरभन्दा माथि Hard Surface Pavement (जस्तै- Dry Port, Bus Park, Parking Lot आदि) निर्माण गर्ने,

६. २०,००० क्यू. मिटरभन्दा माथि माटो पुर्ने तथा माटो काटी Site Develope गर्ने

७. १० तल्ला वा २५ मिटरभन्दा माथि १६ तल्ला वा ५० मिटरसम्मका भवनहरू निर्माण गर्ने ।

(ऊ) **<u>जलस्रोत र उर्जा क्षेत्र :</u>**

१. विद्युत लाईन निर्माण अन्तर्गत -

(क) ✂.... ....

(ख) ✂.... ....

⌘(ग) १३२ के.भि. वा सो भन्दा बढी क्षमताको विद्युत प्रसारण लाइन निर्माण गर्ने,

(घ) विद्यमान २२० के.भि. वा सो भन्दा बढी क्षमताको विद्युत प्रसारण लाइनबाट ट्याप गरी नयाँ आउटडोर सवस्टेशन निर्माण गर्ने ।

❖ मिति २०६५।३।१६ को नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित सूचनाद्वारा संशोधित ।
✂ मिति २०६५।११।२६ को नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित सूचनाद्वारा झिकिएको ।
✂ मिति २०६५।११।२६ को नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित सूचनाद्वारा झिकिएको ।
⌘ मिति २०६५।११।२६ को नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित सूचनाद्वारा संशोधित ।

२. विद्युत उत्पादन अन्तर्गत -

[✪]क) १ मेगावाटदेखि ५० मेगावाट क्षमतासम्मको जलविद्युत उत्पादन आयोजना सञ्चालन गर्ने ।

(ख) १ मेगावाट देखि ५ मेगावाट क्षमतासम्मको खनिज तेल वा ग्याँसबाट विद्युत उत्पादन आयोजना सञ्चालन गर्ने ।

३. सिंचाईको नयाँ प्रणाली अन्तर्गत-

(क) तराई र भित्री मधेशमा २०० हेक्टरदेखि २ हजार हेक्टरसम्मको क्षेत्र सिंचाई गर्ने,

(ख) पहाडी उपत्यका र टारमा २५ देखि ५०० हेक्टरसम्मको क्षेत्र सिंचाई गर्ने,

(ग) पहाडी भिरालो पाखा र पर्वतीय क्षेत्रमा २५ देखि २०० हेक्टरसम्मको क्षेत्र सिंचाई गर्ने ।

४. सिंचाईको पुनरुत्थान प्रणाली अन्तर्गत-

(क) विद्यमान प्रणाली अन्तर्गतका सिंचाई आयोजनाहरूमा नयाँ हेडवर्क्स निर्माण वा मूल नहर परिवर्तन हुने कुनै पनि पुनरुत्थान आयोजना सञ्चालन गर्ने ।

५. २५ जनादेखि १०० जनासम्म स्थायी बसोवास भएका जनसंख्या विस्थापित गर्ने कुनै पनि जलस्रोत विकास कार्य गर्ने,

[❖]६. १० कि.मि. भन्दा बढी लम्बाईको नदी नियन्त्रणको कार्य गर्ने ।

(ए) **<u>पर्यटन क्षेत्र</u>**

१. ५० शैयादेखि १०० शैयासम्मको होटल स्थापना र सञ्चालन गर्ने,

२. विद्यमान विमानस्थलको क्षेत्रफल थप्ने,

✪ मिति २०६५।१०।२० को नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित सूचनाद्वारा संशोधित ।
❖ मिति २०६५।३।१६ को नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित सूचनाद्वारा संशोधित ।

नेपाल कानून आयोग

३. माछा वा अन्य जलचर भएको कुनै नदी वा तालमा इन्जिन जडित उपकरण र इन्धन ज्वलन गरी र्‍याफ्टीङ्ग कार्य सञ्चालन गर्ने,

४. तालमा स्थापना हुने हाउस बोट (तैरने घर) सञ्चालन गर्ने ।

(ऐ) **खानेपानी क्षेत्र**

१. २०० हेक्टरसम्मको क्षेत्रमा फैलिएको वर्षादको पानी सङ्कलन गर्ने तथा सोही क्षेत्रफलमा भएका पानीका स्रोतहरूको प्रयोग गर्ने,

२. सेफ इल्ड १ क्यूसेकसम्मको सतही पानीको स्रोत र पानीको ५० प्रतिशतसम्म सुख्खा समयमा आपूर्ति गर्ने,

३. प्रति सेकेण्ड २५ लिटरभन्दा बढीको दरले पानी प्रशोधन गर्ने,

४. भूमिगत पानीको स्रोत विकासका लागि कूल एक्यूफरको ५० प्रतिशतसम्म रिचार्ज गर्ने,

५. सुरुङ्ग निर्माण गरी खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्ने,

६. खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्नको लागि २५ देखि १०० जनासम्म जनसंख्या विस्थापन गर्ने,

७. पानीको स्रोतको माथिल्लो भागमा ५०० जनसंख्यासम्मको बसोवास गराउने,

८. पाँचहजारदेखि पचासहजारसम्मको जनसंख्यालाई खानेपानी आपूर्ति गर्ने,

९. दश हजारदेखि एक लाखसम्म मानिसहरूलाई खानेपानी आपूर्ति गरी नयाँ स्रोत जोड्ने,

१०. १ कि.मि. भन्दा बढीको रिभर ट्रेनिङ्ग एण्ड डाईभरसन् सम्बन्धी काम गर्ने,

११. ट्रिटमेन्टसहितको ढल निकास सिष्टम समावेश भएका खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्ने ।

नेपाल कानून आयोग

(ओ) **फोहोर मैला व्यवस्थापन क्षेत्र**

१. घर एवं आवास क्षेत्रहरूबाट निस्कने फोहोरमैलाको सम्बन्धमा देहायको काम गर्ने-

(क) वार्षिक १,००० देखि ५,००० टनसम्म फोहोरमैला जमीनमा भर्ने,

(ख) ५ देखि १० हेक्टरसम्मको क्षेत्रमा फैलिएको ट्रान्सफर स्टेशन र रिसोर्स रिकोभरी एरिया सम्बन्धी काम गर्ने,

(ग) ५ देखि १० हेक्टरसम्मको क्षेत्रमा फैलिएको रसायन, यान्त्रिक वा जैविक तरीकाबाट फोहोरमैला छनौट, केलाउने, तह लगाउने र पुनः प्रयोग गर्ने,

(घ) ५ देखि १० हेक्टरसम्म क्षेत्रमा फैलिएको कम्पोष्ट प्लान्ट सम्बन्धी काम गर्ने,

(ङ) ५० लाखभन्दा बढी लागतको ढल निकास आयोजना सञ्चालन गर्ने ।

(औ) **कृषि क्षेत्र**

१. पहाडमा १ हेक्टरसम्म र तराईमा ५ हेक्टरसम्म राष्ट्रिय वन फडानी गरी कृषिको लागि प्रयोग गर्ने,

२. निर्माण सम्बन्धी देहायको काम गर्ने,

(क) ३०,००० वटाभन्दा बढी पंक्षी जाति पाल्नको लागि निर्माण कार्य गर्ने,

(ख) १,००० बटाभन्दा बढी ठूला चौपायाहरू पाल्नको लागि निर्माण कार्य गर्ने,

(ग) ५,००० वटाभन्दा बढी साना चौपायाहरू (भेडा, बाख्रा) पाल्नको लागि निर्माण कार्य गर्ने,

(घ) महानगरपालिका र उपमहानगरपालिका क्षेत्र अन्तर्गत तराईमा १ हेक्टरभन्दा बढी तथा अन्य ठाउँमा ०.५ हेक्टरभन्दा बढी क्षेत्रमा कृषि थोक बजार स्थापना गर्ने,

(ङ) इजाजत प्राप्त बधशाला निर्माण गर्ने,

नेपाल कानून आयोग

३. म्याद नाघेका विषादीको (सूचित विषादीहरूको हकमा मात्र) भण्डारण तथा विसर्जन गर्ने,

४. रासायनिक मल (इनअर्गानिक फर्टिलाइजर) र रासायनिक विषादी (इनअर्गानिक पेस्टिसाईट उत्पादन, संश्लेषण (फर्मुलेशन), रिप्याकेजिङ्ग, भण्डारण तथा डिस्पोजल गर्ने,

५. केमिकल फर्टिलाईजर (व्लेण्डिङ्ग) तथा किटनाशक पदार्थ (व्लेण्डिङ्ग) उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने ।

(अं) स्वास्थ्य क्षेत्र

१. २५ देखि १०० शैयासम्मको अस्पताल वा नर्सिङ्ग होम वा चिकित्सा व्यवसाय (अध्ययन अध्यापन समेत) संचालन गर्ने,

(अः) खण्ड (अ) देखि खण्ड (अं) सम्म उल्लेखित र सो भन्दा कमस्तरका प्रस्तावहरू तथा अनुसूची-२ मा उल्लेखित प्रस्तावहरूभन्दा कमस्तरका प्रस्तावहरू बाहेक पाँच करोड रुपैंयाँदेखि पच्चीस करोड रुपैयाँसम्म लागत लाग्ने कुनै विकास कार्य, भौतिक क्रियाकलाप वा भू-उपयोग परिवर्तन गर्ने कुनै योजना वा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

नेपाल कानून आयोग

❖अनुसूची-२

(नियम ३ सँग सम्बन्धित)

वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने प्रस्तावहरू

(अ) वन क्षेत्र

१. तराईमा ५०० हेक्टरभन्दा बढी र पहाडमा १०० हेक्टर भन्दा बढीको क्षेत्रफलमा एकल प्रजातिका स्वदेशी विरुवा एउटै ब्लकमा वृक्षारोपण गर्ने,

२. सम्बन्धित ठाउँमा परीक्षण भई वृक्षारोपणको लागि उपयुक्त भएका आयातित प्रजातिका विरुवाहरू तराईमा १०० हेक्टरभन्दा बढी र पहाडमा ५० हेक्टरभन्दा बढीको क्षेत्रफलमा वृक्षारोपण गर्ने,

३. तराईमा २०० हेक्टरभन्दा बढी र पहाडमा ५० हेक्टरभन्दा बढी क्षेत्रफलको वन कवुलियती वनको रुपमा दिने,

४. सरकारद्वारा वन अनुसन्धानको प्रयोजनार्थ वार्षिक ३० हेक्टरभन्दा बढीको राष्ट्रिय वन सरपट कटान गर्ने,

५. कच्चा पदार्थको लागि वनमा आधारित र प्रशोधन विधि प्रयोग हुने वन क्षेत्रको १ कि.मि. भित्र स्थापना हुने रोजिन एण्ड टर्पेण्टाइन, रवर, प्लाइउड र भेनिर, इँटा तथा टायल, सूर्ति, कत्था र काठमा आधारित सलाई, पल्प र कागज उद्योग, दाउरा बढी खपत गर्ने अलैंची लगायत मध्यम र ठूला चिया उद्योग तथा लौठसल्ला र धूप उद्योग स्थापना गर्ने,

६. फोहोर तथा प्रदुषण फाल्ने, जडिबुटी र सुगन्धित वनस्पतिको व्यवसायिक तथा औद्योगिक प्रशोधन गर्ने,

७. वन क्षेत्र, राष्ट्रिय निकुञ्ज, आरक्ष तथा संरक्षित क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र, सिमसार क्षेत्र र वातावरण संरक्षण क्षेत्रमा ५० शैयाभन्दा बढीका रिर्सोट, होटल र सफरी तथा मध्यम र ठूला खालका शिक्षण संस्था, अस्पताल र उद्योग स्थापना वा अन्य निर्माण कार्य गर्ने,

❖ मिति २०६४।५।३ को नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित सूचनाद्वारा संशोधित ।

नेपाल कानून आयोग

८. वन तथा संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन योजनामा वन पैदावारको परिमाण उल्लेख नभएको अवस्थामा एक जिल्लाबाट एउटै वन क्षेत्र वा धेरै वन क्षेत्रबाट एक पटक वा पटक पटक गरी प्रति प्रजाति वार्षिक ५० मे. टन भन्दा बढीका जरा भिक्ने प्रजातिका वन पैदावार सङ्कलन गर्ने,

९. वन तथान संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन योजनामा वन पैदावारको परिमाण उल्लेख नभएको अवस्थामा एक जिल्लाबाट एउटै वन क्षेत्र वा धेरै वन क्षेत्रबाट एक पटक वा पटक पटक गरी प्रति प्रजाति वार्षिक १०० मे. टन भन्दा बढीका वोक्रा भिक्ने प्रजातिका वन पैदावार सङ्कलन गर्ने,

१०. प्रचलित कानुन अनुसार सङ्कलन गर्न प्रतिबन्ध नलगाइएका एउटै वन क्षेत्र वा धेरै क्षेत्र वा एक वा धेरै सिजनमा जरा र वोक्रा प्रजाति, सालसिड, रिठ्ठा र अमला, तेन्दुपात, भोर्लापात, तेजपात लगायत काठ वाहेकका वन पैदावार एक पटक वा पटक पटक गरी प्रति प्रजाति वार्षिक १०० टनभन्दा बढी एक जिल्लाबाट संकलन गर्ने,

११. प्रचलित कानुन अनुसार प्रशोधन गरी सारतत्व निकाली निकासी गर्न पाइने प्रजातिहरूको हकमा एउटै वन क्षेत्र वा धेरै वन क्षेत्र वा एक वा धेरै सिजनमा एक जिल्लाबाट प्रति प्रजाति ५० टनभन्दा बढी वन पैदावार संकलन गर्ने,

१२. वनसँग सम्बन्धित सरकारी निकाय बाहेक अन्य निकायहरूबाट कार्यान्वयन हुने प्रस्तावको लागि ५ हेक्टरभन्दा बढीको वन क्षेत्र कटान गर्ने,

१३. ५०० हेक्टरभन्दा बढीको वन क्षेत्र एउटै समुदायलाई व्यवस्थापन गर्न हस्तान्तरण गर्ने ।

(आ) <u>उद्योग क्षेत्र</u>

१. दैनिक ५ लाख लिटरभन्दा बढी क्षमता भएको उमाल्ने र फर्मेन्टेसन सुविधायुक्त ब्रुअरी तथा वाइनरी स्थापना गर्ने,

२. दैनिक १०० मे. टनभन्दा बढी उत्पादन क्षमता भएको कोरोसिभ, एसिड, अल्काली जस्ता प्राथमिक रसायन उत्पादन (साइट्रिक, टारटरिक, एसेटिक, एसिड जस्ता वाहेक) गर्ने,

३. दैनिक १०,००० वर्ग फिटभन्दा बढी छाला प्रशोधन गर्ने,

नेपाल कानुन आयोग

४. रु. ५० करोडभन्दा बढी स्थिर पूँजी लगानी हुने (सिभिल कार्य र मेशिनरी) खानीमा आधारित उद्योग स्थापना गर्ने,

५. पेट्रो रासायनिक उत्पादन तथा प्रशोधन (डिजेल, मट्टितेल, लुब्रिकेन्टस्, प्लाष्टिक, सिन्थेटिक रवर आदि) गर्ने,

६. दैनिक ५० टनभन्दा माथि फेरस तथा नन् फेरस (रिरोलिङ्ग, रिमेल्टिङ्ग र फेब्रिकेशन बाहेक) प्रारम्भिक स्मेल्टिङ्ग गरी धातु उत्पादन गर्ने,

७. दैनिक ३,००० मे. टनभन्दा बढी खाँडसारी वा चिनी उत्पादन गर्ने उद्योग स्थापना गर्ने,

८. चूनढुङ्गा वा क्लिङ्करमा आधारित प्रतिघण्टा ५० मे. टनभन्दा बढी उत्पादन क्षमता भएको सिमेन्ट उद्योग स्थापना गर्ने,

९. दैनिक ५०० मे. टनभन्दा बढी उत्पादन क्षमता भएको चून उद्योग स्थापना गर्ने,

१०. एस्वेस्टस उत्पादन गर्ने,

११. रेडियो विकिरण निष्काशन हुने (न्यूक्लियर/एटोमिक प्रशोधन उद्योग स्थापना गर्ने,

१२. दैनिक ५० मे. टनभन्दा बढी औषधीको लागि प्रारम्भिक कम्पाउण्ड (Bulk Drugs) संश्लेषण (Formulation) गर्ने,

१३. अति घातक (Extremely Hazardous) पदार्थ जस्तैः- आइसोनाइट, मर्करी कम्पाउण्ड आदि उत्पादन गर्ने,

१४. नेपाली सेना वा नेपाल प्रहरीले स्थापना वा उत्पादन गर्ने बाहेकका गोली गट्ठा, बारुद लगायतका विस्फोटक पदार्थ उत्पादन गर्ने,

१५. दैनिक १०० मे. टनभन्दा बढी उत्पादन क्षमता भएको पल्प वा कागज उद्योग स्थापना गर्ने,

१६. वार्षिक २ करोड गोटाभन्दा बढी उत्पादन क्षमता भएको इँटा टायल उद्योग स्थापना गर्ने,

१७. दैनिक ५० मे. टनभन्दा माथि हाड, सिंग खुरको रासायनिक प्रशोधन गर्ने,

१८. वार्षिक ५० हजार क्यूविक फिटभन्दा बढी काठ प्रयोग गर्ने स:मिल स्थापना गर्ने,

(ङ) खानी क्षेत्र

१. खानी उत्खनन् गर्नको लागि १०० जनाभन्दा बढी जनसंख्याको स्थायी बसोवास, स्थानान्तरण वा पुनर्वास गर्ने,

२. खानी उत्खनन् कार्यको लागि

(क) सबै रेडियोधर्मी धातुहरूको उत्पादन गर्न उत्खनन् कार्य गर्ने,

(ख) अन्य धातुहरू उत्पादन गर्न भूमिगत उत्खनन् भए दैनिक २०० टनभन्दा बढी र सतही उत्खनन् भए दैनिक ४०० टनभन्दा बढी उत्खनन् कार्य गर्ने,

(ग) अधातु खनिजको उत्पादन गर्न भूमिगत उत्खनन् भए दैनिक २०० टनभन्दा बढी र सतही उत्खनन् भए दैनिक ४०० टनभन्दा बढी उत्खनन् कार्य गर्ने,

(घ) साधारण निर्माणमुखी ढुंगा, डेकोरेटिभ ढुंगा, बालुवा, ग्राभेल र औद्योगिक माटोको उत्खननका लागि दैनिक ३०० क्यू. मि. भन्दा बढी उत्खनन् कार्य गर्ने,

(ङ) कोइला तथा मट्टिकोइला उत्पादन गर्न गरिने भूमिगत उत्खनन् भए दैनिक २०० टन भन्दा बढी र सतही उत्खनन् भए दैनिक ४०० टन भन्दा बढी उत्खनन् कार्य गर्ने,

(च) दैनिक एकलाख घन मिटरभन्दा बढी प्राकृतिक ग्यांस (Biogenic Natural Gas) उत्पादन कार्य गर्ने,

(छ) पेट्रोलियम पदार्थको उत्खनन् र प्रशोधन सम्बन्धी कार्य गर्ने,

(ज) नदीनाला सतहबाट दैनिक २५० घन मिटरभन्दा बढी बालुवा, ग्राभेल (गिर्खा) माटो निकाल्ने ।

नेपाल कानून आयोग

(ई) **सडक क्षेत्र**

१. देहायका सडकहरू निर्माण गर्ने

(क) राष्ट्रिय राजमार्ग

(ख) प्रमुख सहायक सडकहरू ।

२. ५० कि.मि. भन्दा लामो रज्जुमार्ग निर्माण गर्ने,

३. ५ कि.मि. भन्दा लामो केबुलकार मार्ग निर्माण गर्ने ।

(उ) **आवास, भवन तथा शहरी विकास क्षेत्र**

१. १०,००० वर्ग मिटर क्षेत्रफलभन्दा माथिको Built Up Area वा Floor Area भएको Residential, Commercial and Their Combination को भवन निर्माण गर्ने,

२. २,००० जनासम्म एकैपटक आगमन तथा निगमन हुने सिनेमा हल, थिएटर, Community Hall, Stadium, Concert Hall, Spot Complex निर्माण गर्ने,

❖३. ४ हेक्टरभन्दा बढी क्षेत्रमा आवास विकास गर्ने,

४. १०० हेक्टरभन्दा माथिको जग्गा विकास आयोजना सञ्चालन गर्ने,

५. १६ तल्ला वा ५० मिटरभन्दा माथिका भवनहरू निर्माण गर्ने ।

(ऊ) **जलस्रोत र उर्जा क्षेत्र**

१. ✂.... ....

✪२. ५० मेगावाट भन्दा बढी क्षमताको जलविद्युत उत्पादन आयोजना सञ्चालन गर्ने,

३. विद्युत उत्पादन अन्तर्गत :

❖ मिति २०६५।३।१६ को नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित सूचनाद्वारा संशोधित ।
✂ मिति २०६५।११।२६ को नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित सूचनाद्वारा झिकिएको ।
✪ मिति २०६५।१०।२० को नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित सूचनाद्वारा संशोधित ।

नेपाल कानून आयोग

(क) १ मेगावाटभन्दा बढीको कोइला वा आणविक विद्युत उत्पादन आयोजना सञ्चालन गर्ने,

(ख) ५ मेगावाटभन्दा बढीको खनिज तेल वा ग्याँसबाट विद्युत उत्पादन आयोजना सञ्चालन गर्ने,

४. सिंचाईको नयाँ प्रणाली अन्तर्गत :

(क) तराई र भित्री मधेशमा २ हजार हेक्टरभन्दा बढी क्षेत्र सिंचाई गर्ने,

(ख) पहाडी उपत्यका र टारमा ५०० हेक्टरभन्दा बढीको क्षेत्र सिंचाई गर्ने,

(ग) पहाडी भिरालो पाखा र पर्वतीय क्षेत्रमा २०० हेक्टरभन्दा बढी क्षेत्र सिंचाई गर्ने,

५. १०० जनाभन्दा बढी स्थायी बसोवास भएको जनसंख्या विस्थापित गर्ने कुनै पनि जलस्रोत विकास कार्य गर्ने,

६. बहुउद्देश्यीय जलाशयको निर्माण गर्ने,

७. एउटा जलाधार क्षेत्रबाट अर्को जलाधार क्षेत्रमा पानी फर्काइ (इन्टर वेसिन वाटर ट्रान्सफर) उपयोग गर्ने ।

(ए) **पर्यटन क्षेत्र**

१. १०० शैया भन्दा बढीको होटल निर्माण स्थापना र सञ्चालन गर्ने,

२. नयाँ विमानस्थल निर्माण गर्ने,

(ऐ) **खानेपानी क्षेत्र**

१. २०० हेक्टरभन्दा बढी क्षेत्रमा फैलिएको वर्षादको पानी संकलन गर्ने तथा सोही क्षेत्रफलमा भएका पानीका स्रोतहरूको प्रयोग प्रयोग गर्ने,

२. सेफ इल्ड १ क्यूसेक भन्दा बढी सतही पानीको स्रोत र सो पानीको स्रोतको सम्पूर्ण भाग सुख्खा समयमा आपूर्ति गर्ने,

३. भूमिगत पानीको स्रोत विकासका लागि कूल एक्यूफरको ५० प्रतिशतभन्दा बढी रिचार्ज गर्ने,

४. खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्नको लागि १०० जनाभन्दा बढी जनसंख्या विस्थापित गर्ने,

५. पानीको स्रोतको माथिल्लो भागमा ५०० जनाभन्दा बढी जनसंख्याको बसोवास गराउने,

६. पचास हजारभन्दा बढी जनसंख्यालाई खानेपानी आपूर्ति गर्ने,

७. एक लाखभन्दा बढी मानिसहरूलाई खानेपानी आपूर्ति नयाँ स्रोत जोड्ने,

८. जैविक एवं रासायनिक प्रदूषणहरू हुने पोयन्ट तथा नन् पोयन्ट स्रोतहरू वा तिनबाट प्रभावित हुन सक्ने भूमिगत जलस्रोतको ओभर माइनिङ्ग गर्ने,

९. प्रति सेकेन्ड २५ लिटरभन्दा बढी पानीको स्रोत उपयोग गर्ने खानेपानी स्रोत सम्बन्धी बहुउद्देश्यीय आयोजना सञ्चालन गर्ने,

(ओ) **फोहोर मैल व्यवस्थापन क्षेत्र**

१. १० हजारभन्दा बढी जनसंख्यालाई टेवा पुऱ्याउने उद्देश्यले सञ्चालन हुने फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने,

२. घर एवं आवास क्षेत्रहरूबाट निस्कने फोहोरमैलाको सम्बन्धमा देहायको काम गर्नेः

(क) वार्षिक ५,००० टनभन्दा बढी फोहोरमैला जमीनमा भर्ने,

(ख) १० हेक्टरभन्दा बढी क्षेत्रमा फैलिएको ट्रान्सफर स्टेशन र रिसोर्स रिकोभरी एरिया सम्बन्धी काम गर्ने,

(ग) १० हेक्टरभन्दा बढी क्षेत्रमा फैलिएको रसायन, यान्त्रिक वा जैविक तरीकाबाट फोहोरमैला छनौट, केलाउने, तह लगाउने र पुनः प्रयोग गर्ने,

(घ) १० हेक्टरभन्दा बढी क्षेत्रमा फैलिएको कम्पोष्ट प्लान्ट सम्बन्धी काम गर्ने,

नेपाल कानून आयोग

(ङ) कम्तीमा दश हजार जनसंख्या भएको शहरी क्षेत्रबाट निस्कने फोहोरमैला गाड्ने काम गर्ने,

३. देहायको प्रकृति र जुनसुकैस्तरका खतरापूर्ण फोहोमैला सम्बन्धी देहायका निर्माण सम्बन्धी काम गर्ने,

(क) फोहोरमैला संयन्त्र निर्माण,

(ख) फोहोरमैला रिकोभरी प्लान्ट निर्माण,

(ग) फोहोरमैला भर्ने, थुपार्ने वा गाड्ने ठाउँको निर्माण,

(घ) फोहोरमैला भण्डार गर्ने ठाऊँको निर्माण,

(ङ) फोहोरमैला ट्रिटमेन्ट सुविधाको निर्माण ।

४. घातक फोहोर पदार्थहरू सम्बन्धी देहायका काम गर्ने -

(क) २५ वर्षभन्दा बढी आधा आयु भएको कुनै पनि रेडियोधर्मी वस्तुहरूको निष्कासन र व्यवस्थापन गर्ने,

(ख) ५० लेथल डोज भएको कुनै पनि रेडियोधर्मी बस्तुहरूको निष्कासन र व्यवस्थापन गर्ने,

(ग) कम्तीमा २५ शैया भएको स्वास्थ्य केन्द्र वा अस्पताल वा नर्सिङ्ग होमबाट निस्कने जैविक घातक पदार्थहरूको अन्तिम निष्कासन व्यवस्थापन गर्ने,

(घ) कुनै पनि घातक पदार्थलाई भस्म वा पुनः प्रयोग गर्नको लागि एक हेक्टर वा सो भन्दा बढी क्षेत्रफल र उर्जा सम्बन्धी कुनै काम गर्ने,

(औ) <u>कृषि क्षेत्र</u>

१. पहाडमा १ हेक्टरभन्दा बढी र तराईमा ५ हेक्टरभन्दा बढी सरकारी वन फडानी गरी कृषिको लागि प्रयोग गर्ने,

२. कृषियोग्य भूमिमा शहरीकरण योजना गर्ने,

३. जीवनाशक विषादी (सूचित विषादीहरूको हकमा मात्र) प्लान्ट स्थापना गर्ने,

नेपाल कानून आयोग

(अं) **स्वास्थ्य क्षेत्र**

१. १०० शैयाभन्दा बढीको अस्पताल वा नर्सिङ्ग होम वा चिकित्सा व्यवसाय (अध्ययन/अध्यापन समेत) संचालन गर्ने,

(अः) **देहायको क्षेत्रमा कुनै प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्ने भएमा**

१. ऐतिहासिक, साँस्कृतिक तथा पुरातात्विक क्षेत्र,

२. राष्ट्रिय निकुञ्ज, वन्यजन्तु आरक्ष, सीमसार र संरक्षण क्षेत्र,

३. सार्वजनिक खानेपानी आपूर्तिका मुख्य स्रोतहरू रहेको क्षेत्र ।

(अः१) खण्ड (अ) देखि खण्ड (अः) सम्म उल्लेखित र सो भन्दा कमस्तरका प्रस्तावहरू तथा अनुसूची-१ मा उल्लेखित र सो भन्दा कमस्तरका प्रस्तावहरू बाहेक पच्चीस करोड रुपैयाँभन्दा बढी लागत लाग्ने कुनै विकास कार्य, भौतिक क्रियाकलाप वा भू-उपयोगको परिवर्तन गर्ने कुनै योजना, आयोजना वा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

नेपाल कानून आयोग

अनुसूची- ३

(नियम ५ सँग सम्बन्धित)

प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणको कार्यसूची

१. प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्ति वा संस्थाको नाम र ठेगाना :

२. प्रस्तावको-

(क) सामान्य परिचय

(ख) प्रस्तावको सान्दर्भिकता

३. प्रतिवेदन तयार गर्दा अपनाउनु पर्ने विधि

४. प्रतिवेदन तयार गर्दा विचार गर्न पर्ने नीति, ऐन, नियम तथा निर्देशिकाहरू

५. प्रतिवेदन तयार गर्दा लाग्ने-

(क) समय

(ख) अनुमानित बजेट

६. ✂......

७. प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने खास प्रभाव-

(क) सामाजिक-आर्थिक

(ख) साँस्कृतिक-भौतिक

(ग) रसायनिक

(घ) जैविक

८. प्रस्ताव कार्यान्वयनका विकल्पहरू-

(क) डिजाइन

✂ पहिलो संशोधनद्वारा झिकिएको ।

नेपाल कानून आयोग

(ख) आयोजना स्थल

(ग) प्रविधि र सञ्चालन विधि, समय तालीका, प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ

(घ) अन्य कुराहरू

९. प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने प्रभावको रोकथामका कुराहरू

१०. प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा अनुगमन गर्नु पर्ने कुराहरू

११. अन्य आवश्यक कुराहरू ।

नेपाल कानून आयोग

अनुसूची-४

(नियम ५ सँग सम्बन्धित)

वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको कार्यसूची

१. प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्ति वा संस्थाको नाम र ठेगाना :

२. प्रस्तावको सामान्य परिचय

३. प्रतिवेदन तयार गर्दा आवश्यक पर्ने तथ्यांक र तथ्यांकहरू संकलन विधि

४. प्रतिवेदन तयार गर्दा विचार गर्नु पर्ने नीति, ऐन, नियम र निर्देशिकाहरू,

५. प्रतिवेदन तयार गर्दा लाग्ने-

(क) समय

(ख) अनुमानित खर्च

(ग) आवश्यक पर्ने विशेषज्ञ

६. प्रतिवेदन तयार गर्नको लागि निर्धारण गरिएको क्षेत्र

७. प्रतिवेदन कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने प्रभावहरू-

(क) सामाजिक-आर्थिक

(ख) सांस्कृतिक-भौतिक

(ग) रसायनिक

(घ) जैविक

८. प्रस्ताव कार्यान्वयनका अन्य विकल्पहरू-

(क) डिजाइन

(ख) आयोजना स्थल

नेपाल कानून आयोग

(ग) प्रविधि र सञ्चालन विधि, समय तालीका, प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ

(घ) वातावरण व्यवस्थापन प्रणाली

(ङ) प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा उत्पन्न हुने जोखिम स्वीकार गर्न सकिने वा नसकिने

(च) अन्य कुराहरू

९. प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा देखिने नकारात्मक प्रभावहरू हटाउने उपायहरू

१०. प्रस्तावको लागत प्रतिफलको विवरण

११. प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा अनुगमन गर्नु पर्ने कुराहरू

१२. प्रतिवेदन तयार गर्दा उल्लेख गर्नु पर्ने सान्दर्भिक सूचना, सन्दर्भ सूची, परिशिष्ट, नक्सा, फोटो चित्र, तालीका, चार्ट, ग्राफ र प्रश्नावलीहरू

नेपाल कानून आयोग

अनुसूची- ५

(नियम ७ सँग सम्बन्धित)

प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण सम्बन्धी प्रतिवेदन तयार गर्दा खुलाउनु पर्ने कुराहरू

१. प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्ति वा संस्थाको नाम र ठेगाना :

२. प्रस्तावको सारांशः (प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावका सम्बन्धमा देहायका कुराहरू संक्षेपमा उल्लेख गर्ने)

(क) प्रस्तावको उद्देश्य,

(ख) भू-उपयोगमा पर्ने असर,

(ग) वातावरणमा पर्ने प्रतिकूल प्रभाव, मानव जीवनमा पर्ने असर, जनसंख्याको चाप,

(घ) स्थानीय चिज वस्तुमा हुने क्षति,

(ङ) अन्य आवश्यक कुराहरू ।

३. प्रस्तावको सम्बन्धमा देहायका कुरा स्पष्ट खुलाउनु पर्ने :-

(क) प्रस्तावको किसिम

(१) प्रशोधन गर्ने

(२) उत्पादन गर्ने

(३) जडान गर्ने

(४) सर्भिस डेलिभरी

(५) अन्य

(ख) डेलिभरी गर्ने भए के कस्तो वस्तु डेलिभरी गर्ने

(ग) प्रस्तावको-

(१) जडान क्षमता

www.lawcommission.gov.np

नेपाल कानुन आयोग

(२) प्रतिदिन वा वर्ष कति घण्टा सञ्चालन हुने

(घ) प्रयोग गरिने सामाग्री (परिमाण र वर्ष उल्लेख गर्ने)

(ङ) प्रस्ताव कार्यान्वयन हुँदा निष्काशन हुने (कति समय सञ्चालन हुँदा कति परिमाणमा निष्काशन हुने हो) खुलाउनु पर्ने ।

(१) ठोस

(२) तरल

(३) हावा

(४) ग्यास

(५) ध्वनि

(६) धूलो

(७) अन्य

(च) प्रयोग हुने ऊर्जाको :-

(१) किसिम

(२) स्रोत

(३) खपत हुने परिमाण (प्रतिघण्टा, दिन र वर्षमा)

(छ) जनशक्तिको आवश्यकता कति पर्ने

(ज) प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न आवश्यक पर्ने

(१) कूल पूँजी

(२) चालू पूँजी

(३) जमीनको क्षेत्रफल

(४) भवन र तिनका किसिम

नेपाल कानून आयोग

(५) मेसिनरी औजार

(६) अन्य

(झ) प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको विस्तृत विवरण :

(१) नक्सा

(२) सो क्षेत्र र वरिपरिको जनसंख्या र बसोबासको स्थिति

(३) प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको आसपासमा कुनै संवेदनशील चिज वा वस्तु रहेको भए त्यस्ता चिज वस्तुको विवरण

(४) हालको स्थिति

(५) पानीको स्रोत

(६) फोहोरमैला फ्याँक्ने वा प्रशोधन गर्ने व्यवस्था

(७) प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने ठाउँमा आवात जावत गर्ने बाटो

(ञ) उत्पादन प्रक्रिया

(ट) प्रविधिको विवरण

(ठ) अन्य आवश्यक कुराहरू

४. प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने प्रभावहरू-

(क) सामाजिक, आर्थिक र सांस्कृतिक क्षेत्रमा पर्ने प्रभाव

(१) मानव स्वास्थ्यमा पर्ने प्रभाव

(२) खेती योग्य जमीनको क्षय

(३) वन जंगलको क्षय

(४) सामाजिक, सांस्कृतिक र धार्मिक मूल्य मान्यतामा हुने परिवर्तन

(५) अन्य

नेपाल कानून आयोग

(ख) जैविक प्रभावहरू

(१) जनसंख्या

(२) वनस्पति तथा जीवजन्तु

(३) प्राकृतिक वासस्थान र समुदाय

(ग) भौतिक प्रभावहरू

(१) जमिन

(२) वायुमण्डल

(३) पानी

(४) ध्वनि

(५) मानव निर्मित वस्तुहरू

(६) अन्य

५. प्रभाव कार्यान्वयनका विकल्पहरू-

(१) डिजाइन

(२) आयोजना स्थल

(३) प्रक्रिया, समय-तालीका

(४) प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ

(५) अन्य कुराहरू

६. प्रस्तावको कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने प्रभावलाई कम वा रोकथाम गर्ने उपायहरू

७. प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा अनुगमन गर्नु पर्ने कुराहरू

८. अन्य आवश्यक कुराहरू

द्रष्टव्यः- प्रतिवेदन तयार गर्दा आवश्यकतानुसार तथ्यांक, नक्सा, चित्र, तालीका, चार्ट, ग्राफ आदि संलग्न गर्नु पर्ने छ।

नेपाल कानून आयोग

अनुसूची- ६

(नियम ७ सँग सम्बन्धित)

वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन तयार गर्दा खुलाउनु पर्ने कुराहरू

१. प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्ति वा संस्थाको नाम र ठेगाना :

२. प्रस्तावको सारांश : (प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावका सम्बन्धमा देहायका कुराहरू उल्लेख गर्ने)

(क) प्रस्तावको उद्देश्य,

(ख) भू-उपयोगमा पर्ने असर,

(ग) वातावरणमा पर्ने प्रतिकूल प्रभाव, मानव जीवनमा पर्ने असर, जनसंख्याको चाप,

(घ) स्थानीय चिज वस्तुमा हुने क्षति,

(ङ) अन्य आवश्यक कुराहरू ।

३. प्रतिवेदनको सारांश : वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धी प्रतिवेदनमा उल्लेख भएका कुराहरूको संक्षिप्त विवरण ।

४. प्रस्तावको विवरण :

(क) प्रस्तावको प्रविधिक, भौगोलिक, वातावरणीय, आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक तथा भौतिक पक्ष उल्लेख गर्ने ।

(ख) प्रस्तावको कार्यान्वयनको प्रत्येक चरणमा गरिने कार्यहरूको उद्देश्य, कार्यनीति तथा कार्यतालीका उल्लेख गर्ने ।

५. प्रस्तावको आधारभूत जानकारी : प्रस्तावको प्रकृति अनुसार मूल्याङ्कन गरिने क्षेत्रको भू-भौतिक, साँस्कृतिक, जैविक तथा सामाजिक, आर्थिक परिस्थितिका साथै प्रस्ताव सञ्चालन हुनु भन्दा पहिला हुन सक्ने कुनै परिवर्तनका बारेमा आधारभूत जानकारी उल्लेख गर्ने । उपलब्ध हुन नसक्ने कुनै तथ्यांक तथा अध्ययनले समेट्न नसक्ने विषय वस्तुहरू भए सो पनि उल्लेख गर्ने ।

नेपाल कानून आयोग

६. वातावरणीय प्रभावको पहिचान : प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणको देहायका क्षेत्रमा पर्न सक्ने अनुकूल तथा प्रतिकूल प्रभावहरूको उल्लेख गर्ने तथा सम्भव भएसम्म समय र कार्यतालीका अनुसार सम्भावित प्रभावहरूको अनुमान गर्ने र परिमाण तोक्ने :-

(क) प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट लाभदायी वा प्रतिकूल प्रभाव पर्ने समय र भौगोलिक क्षेत्र ।

(ख) प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट निष्काशन हुने फोहोरमैला र प्रदूषणका प्रभावहरू ।

(ग) प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष र समग्र (कुमुलेटीभ) प्रभावहरू ।

७. प्रस्तावको विकल्प विश्लेषण : देहायको विषयमा विश्लेषण गर्नु पर्ने :-

(क) प्रस्तावको डिजाइन, आयोजना स्थल, प्रविधि र सञ्चालन विधि, समय तालीका, प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ आदिको विषयमा ।

(ख) प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा आवश्यक पर्ने स्थिर पूँजी र चालू पूँजी, स्थानीय अनुकूलता, संस्थागत तालिम र सुपरीवेक्षणको आवश्यकताहरूका आधारमा तुलना गर्ने र सम्भव भएसम्म प्रत्येक वैकल्पिक उपायको वातावरणीय लागत प्रतिफल तथा आर्थिक महत्वको बारेमा ।

(ग) प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा पर्ने अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन प्रतिकूल असरहरू ।

(घ) प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा प्रयोग हुने ऊर्जा र त्यस्तो ऊर्जा बचत गर्न अपनाइने उपायहरू ।

(ङ) प्रस्ताव कार्यान्वयन नगरेमा हुन सक्ने परिणामको विश्लेषण ।

८. वातावरणीय प्रभाव कम गर्ने उपायहरू :

(क) वातावरणमा प्रतिकूल प्रभाव पार्न सक्ने सबै क्रियाकलापहरूको लागि अपनाउनु पर्ने व्यावहारिक सुरक्षात्मक उपायहरू उल्लेख गर्ने ।

नेपाल कानून आयोग

(ख) सुरक्षात्मक उपायहरूद्वारा वातावरणमा पर्ने प्रभाव पूर्ण रूपमा हटाउन नसकिने भएमा क्षतिपूर्तिका सम्बन्धमा उल्लेख गर्ने। अन्य सम्भावित विकल्पहरूसँग तुलना गरी सुरक्षाका उपायहरू खर्चका दृष्टिकोणबाट कतिको प्रभावकारी छन् भन्ने कुराका विश्लेषण गर्ने ।

(ग) अन्य सम्भावित विकल्पहरूसँग तुलना गरी सुरक्षाका उपायहरू खर्चका दृष्टिकोणबाट कतिको प्रभाव परेका छन् भन्ने कुरामा विश्लेषण गर्ने ।

९. वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाका सम्बन्धमा उल्लेख गर्ने ।

१०. नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्थाको समीक्षा : प्रस्तावको प्रकृति र स्तरका आधारमा सम्बन्धित नीति तथा ऐन नियमहरूको समीक्षा गर्ने। कुनै नीति तथा कानुनी व्यवस्थामा सुधार गर्नु पर्ने भए सो उल्लेख गर्ने ।

११. प्रस्तावको अनुगमन : प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने प्रभावका सम्बन्धमा गरिने अनुगमनको तरिका, अनुगमन गर्ने निकाय र समय-तालीका, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका सूचक आदि उल्लेख गर्ने ।

१२. वातावरणीय परीक्षणको ढाँचा तथा त्यसको सार्थकताका बारेमा उल्लेख गर्ने ।

१३. सन्दर्भ सामग्रीहरू : प्रतिवेदन तयार गर्दा उद्धृत गरिएका सन्दर्भहरूको प्रकाशन सम्बन्धी सूची निम्नलिखत आधारमा बनाउने :-

(क) लेखक,

(ख) प्रकाशित भएको मिति,

(ग) उद्धृत गरिएका सामग्रीको शीर्षक,

(घ) उद्धृत गरिएका प्रकाशन वा पत्रिकाको नाम,

(ङ) वर्ष, खण्ड, अंक आदि (भएको खण्डमा),

(च) पृष्ठ

१४. परिशिष्टका देहायका कुराहरू समावेश गर्ने :

(क) भू-बनोट, भौगोलिक स्थिति, भू-उपयोग, भू-क्षमता र अध्ययनसँग सम्बन्धित नक्साहरू,

नेपाल कानून आयोग

(ख) सम्भव भएसम्म प्रस्ताव कार्यान्वयन स्थल तथा त्यस वरिपरिका क्षेत्रहरूको हवाई फोटोहरू,

(ग) स्थलगत अनुसन्धानका लागि प्रयोग गरिएका प्रश्नावली वा विषयवस्तुको सूची,

(घ) चार्ट तथा चित्रहरू जस्ता वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनसँग सम्बन्धित कुराहरू,

(ङ) जलवायु तथा हावापानी सम्बन्धी तथ्यांक (समयको आधारमा क्रमबद्ध गरी),

(च) प्रस्ताव कार्यान्वयन स्थलका वनस्पति तथा जीवजन्तुको तथ्यांक,

(छ) भौगर्भिक तथा जोखिम मूल्याङ्कन तथ्यांक (प्राप्त गर्न सकिने भएमा),

(ज) उपलब्ध हुन सक्ने भएमा आयोजना सञ्चालन गर्नु अघि र पछिका हावा र पानीको गुणस्तर तथा ध्वनीको स्तर सम्बन्धी जानकारी,

(झ) वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कनसँग सान्दर्भिक म्याट्रिक्स वा क्रमबद्ध रेखाचित्र,

(ञ) नक्शा, स्लाइड, रेकर्डहरू तथा भिडियो फिल्म जस्ता सहायक श्रव्य दृश्य सामग्री,

(ट) बाली लगाउने तरिका, पशुपालन, माटोको गुण, रासायनिक मल प्रयोग गर्ने मात्रा सम्बन्धी तथ्यांक,

(ठ) अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्दा प्रयोग गरिएका लिखित सामग्रीहरूको सन्दर्भ सूची,

(ड) आमन्त्रित व्यक्तिहरू तथा सहभागीहरूको सूची तथा सम्बन्धित संस्थाहरू बीचको छलफल, भेला र बैठकको रेकर्डहरू तथा छलफल र अनुगमनको छोटो जानकारी,

(ढ) वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदनको तयारीमा संलग्न अध्ययन टोलीको व्यक्ति तथा संस्थाहरूको नामावली,

(ण) अध्ययनको क्रममा सम्पर्क गरिएका व्यक्ति तथा संस्थाहरूको नाम, ठेगाना र टेलिफोन नम्बर ।

नेपाल कानून आयोग

∆अनुसूची- ७

(नियम १६ को उपनियम (१) सँग सम्बन्धित)

प्रदूषण नियन्त्रण प्रमाणपत्र लिनु पर्ने उद्योगहरू

१. ब्लेण्डिङ्ग प्रक्रियाबाट मदिरा उत्पादन गर्ने तथा उमाल्ने र फर्मेन्टेशन सुविधायुक्त डिस्टिलरी सम्बन्धी ।

२. फर्मेन्टेशन सुविधायुक्त ब्रुअरी र वाईनरी सम्बन्धी ।

३. कोरोसिभ, एसिड, अल्काली जस्ता प्राथमिक रसायन उत्पादन सम्बन्धी (साइट्रिक, टारटरिक, एसेटिक, एसिड जस्ता बाहेक) ।

४. छाला प्रशोधन गर्ने ।

५. इलेक्ट्रो प्लेटिङ्ग तथा ग्याल्भनाइजिङ्ग सम्बन्धी ।

६. कुकिङ्ग, नेचुरल ग्याँस रिफिलिङ्ग, फिलिङ्ग, उत्पादन वितरण गर्ने ।

७. ढुंगा क्रसिङ्ग सम्बन्धी ।

८. रंगरोगन सम्बन्धी ।

९. दुग्ध प्रशोधन सम्बन्धी ।

१०. ब्लेण्डिङ्ग, रिप्रोसेसिङ्ग वा रिक्लामेशन प्रक्रियाबाट लुब्रिकेन्टस् उत्पादन गर्ने ।

११. फोम उत्पादन सम्बन्धी ।

१२. ड्राइ वा वेट सेल (ब्याट्रि) उत्पादन गर्ने ।

१३. खाँडसारी वा चिनी उत्पादन गर्ने ।

१४. परम्परागत घरेलु उद्योग बाहेकका धागो कपडा रंगाई, छपाई वा धुलाई (गलैंचासमेत) सम्बन्धी ।

१५. परम्परागत घरेलु उद्योग बाहेकका पल्प वा कागज सम्बन्धी ।

∆ पहिलो संशोधनद्वारा संशोधित ।

नेपाल कानून आयोग

१६. ईँटा, टायल आदि सम्बन्धी ।

१७. चुन ढुंगा वा क्लिङ्करमा आधारित सिमेन्ट सम्बन्धी ।

१८. चुना उत्पादन सम्बन्धी ।

१९. औषधि सम्बन्धी ।

२०. केमिकल फर्टिलाइजर (ब्लेण्डिङ्ग) तथा कीटनाशक पदार्थ (ब्लेण्डिङ्ग) उत्पादन गर्ने ।

२१. प्लाष्टिक (खेर गएको प्लाष्टिकको कच्चा पदार्थमा आधारित) सम्बन्धी ।

२२. सलाई सम्बन्धी ।

२३. अटो वर्कशप (२ पाङ्ग्रे बाहेक) सम्बन्धी ।

२४. कोइलाबाट कोक, ब्रिकेट आदि उत्पादन तथा प्रशोधन सम्बन्धी) ।

२५. प्लाष्टिक प्रोसेसिङ्ग (खेर गएको पदार्थ प्रोसेस गर्ने बाहेक) सम्बन्धी ।

२६. टायर ट्युब्स र रबर प्रशोधन तथा उत्पादन गर्ने ।

२७. साबुन (डिटरजेन्ट, क्लिनिङ्ग स्याम्पुसमेत) सम्बन्धी ।

२८. फोटो प्रोसेसिङ्ग सम्बन्धी ।

२९. फाउण्ड्री सम्बन्धी ।

३०. चुरोट, बिंडी, सूर्ती, पान मसला उत्पादन गर्ने ।

३१. पशु बधशाला सम्बन्धी ।

३२. ग्लाँस (काँच) सम्बन्धी ।

३३. खाद्य प्रशोधन सम्बन्धी ।

३४. धातुगत (रिमेल्टिङ्ग, रिरोलिङ्ग तथा फेब्रिकेशन समेत) सम्बन्धी ।

३५. विटुमिन तथा विटुमिन इमल्सन सम्बन्धी ।

नेपाल कानून आयोग

३६. कोल्ड स्टोरेज सम्बन्धी ।

३७. धागो कताई सम्बन्धी ।

३८. वनस्पति घ्यू, तेल सम्बन्धी ।

३९. जडिबुटी प्रशोधन सम्बन्धी ।

४०. हाड, सिंग र खुरबाट विभिन्न वस्तु उत्पादन सम्बन्धी ।

४१. रोजिन टर्पेन्टाइन, भेनिएर तथा कत्था सम्बन्धी ।

४२. माछामासु प्रशोधन सम्बन्धी ।

४३. प्याकेजिङ पदार्थ उत्पादन सम्बन्धी ।

४४. पशुपंक्षीको दाना सम्बन्धी ।

४५. मेशिन शप सम्बन्धी ।

४६. वेल्डिङ्ग प्रक्रिया बाहेकको केमिकल फर्टिलाइजर, कीटनाशक पदार्थ उत्पादन सम्बन्धी ।

४७. रु. ५ करोड भन्दा बढी स्थिर पूँजी लगानी हुने खानीमा आधारित उद्योग सम्बन्धी ।

४८. पेट्रो रसायनिक उत्पादन तथा प्रशोधन (डिजेल, मट्टितेल, लुब्रिकेन्टस् प्लाष्टिक, सिन्थेटिक रबर आदि उत्पादन गर्ने) ।

४९. फेरस तथा नन्फेरस (रिरोलिङ्ग, रिमल्टिङ्ग र फेब्रिकेशन बाहेक) प्रारम्भिक स्मेल्टिङ्ग गरी धातु उत्पादन ।

५०. एस्वेस्टस उत्पादन गर्ने ।

५१. रेडियो विकिरण निष्काशन हुने (न्यूक्लियर र एटोमिक प्रशोधन) सम्बन्धी ।

५२. औषधिको लागि प्रारम्भिक कम्पाउण्ड (Bulk Drugs) उत्पादन गर्ने ।

५३. अति घातक (Extremely hazardous) पदार्थ जस्तै : आइसोसाइनाइट, मर्करी कम्पाउण्ड आदि सम्बन्धी ।

५४. गोलीगट्ठा, बारुद लगायतका विष्फोटक पदार्थ उत्पादन गर्ने ।

५५. हाडको रासायनिक प्रशोधन सम्बन्धी ।

नेपाल कानून आयोग